

Βιβλιοστάσιον

ΠΑΥΛΟΥ Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ Δρ. Θ, Μητροπολίτου Δράμας – *Ἡ Σίμικλη τῆς Χαλδίας*, Ἐκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2016, σσ. 271.

Ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο «Ἐκδόσεις Κυριακίδη», μὲ τὴν ἐκπνοὴ τοῦ σωτηρίου ἔτους 2016 κυκλοφόρησε μὲ τὸν ὡς ἄνω τίτλο ἓνα νέο βιβλίον, πὸν συνέγραψε ὁ ἀκάματος ἱστοριοδίφης μητροπολίτης Δράμας κ. Παῦλος. Πρόκειται γιὰ μιὰ περισπούδαστη μελέτη, ἡ ὁποία ἀριθμεῖ 271 σελίδες καὶ φέρει σχῆμα 15cm x 21,5 cm.

Τὸ παρὸν βιβλίον ἀντανακλᾷ τὸ ἐπιστημονικὸ καὶ συγγραφικὸ κῦρος, καθὼς καὶ τὸ ἐρευνητικὸ ἄλγος τοῦ κ. Παύλου, τόσο στὸ χῶρον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, ὅσο καὶ τῆς σύνολης Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Τὸ ἐξώφυλλο φέρει μιὰ γραφικὴ παράσταση ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Ἁγίου Νικολάου Ἀλτιβινάντων Χαλδίας Πόντου. Στὸ βιβλίον ἐπιγράφεται ἡ ἐξῆς ἀφιέρωση: «Στὸν πάππο μου Ἀλέξανδρο Ἀποστολίδη, πὸν γεννήθηκε στὴν Σίμικλη καὶ στὴν μάμμη μου Συμέλα Κωτσίδου Ἀποστολίδου πὸν γεννήθηκε στὴν Γάμισση Ἀλούτζαρας παροικία τῆς Σίμικλης, καὶ ἀπεβίωσαν στὴν Ραχιά Βεροίας εὐλαβικὸ μνημόσυνο» (σ. 5). Ἀκολουθοῦν τὰ «Περιεχόμενα» (σσ. 7-8) καὶ ὁ καταποπιστικὸς καὶ μεστός «Πρόλογος» (σσ. 9-15) τοῦ συγγραφέα (ἐφεξῆς, σ.) ὅπου παρουσιάζεται συνοπτικὰ ἡ πραγμάτευση τοῦ θέματος καὶ μεταξὺ ἄλλων σημειώνει ὅτι ἡ παρούσα μελέτη ἐνεγράφη ὡς: «ἓνα ἀντί-

δωρο εὐγνωμοσύνης στοὺς προπάτορες πὸν ἤρθαν ἀπ' τὴν πατρίδα καθημαγμένοι, τραυματισμένοι ψυχικὰ καὶ σωματικὰ, καὶ συνέβαλαν τὰ μέγιστα στὴν ἀνασυγκρότηση τῆς Ἑλλάδας· μιὰ μικρὴ συμβολὴ στὴν διάσωση τῆς ἱστορίας» (σ. 12).

Ἡ δομὴ τῆς ἐργασίας στηρίζεται στὴ λειτουργικὴ ἐνότητα τῶν τεσσάρων κεφαλαίων, καθὼς καὶ στὰ ἐπὶ μέρους ὑποκεφάλαια.

Στὸ Α' κεφάλαιον (σσ. 17-31) περιλαμβάνονται τέσσερα ὑποκεφάλαια στὰ ὁποῖα προβάλλονται στοιχεῖα γιὰ τὴ γεωφυσικὴ θέση, καθὼς καὶ γιὰ τὴ διοικητικὴ, ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἐκπαιδευτικὴ κατάσταση τῶν χωρίων Σίμικλη, Μεσοχαλδίου καὶ τῆς περιφέρειας τοῦ Κιουρτουνίου τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας.

Τὸ Β' κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον περιέχει ἔνδεκα ὑποκεφάλαια, ἀσχολεῖται μὲ τὴν προέλευση τῆς ὀνομασίας τοῦ χωριοῦ Σίμικλη, καθὼς καὶ μὲ τὴ γεωγραφικὴ καὶ γεωφυσικὴ κατάσταση τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τοῦ Κιουρτουνίου, στὴν ὁποία περιλαμβάνονται βουνά, λιβάδια – τὰ ὀνομαστὰ παρχάρια, ποτάμια, θερμὲς πηγές, βοσκοτόπια, μύλοι. Ἐπίσης, γίνεται λόγος γιὰ τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση καὶ τὶς ἐμπορικὲς δραστηριότητες τῶν κατοίκων γύρω ἀπὸ τὸ ἐμπορικὸ κέντρο Καζοῦκ Μπελί, καθὼς καὶ εἰδικὴ ἀναφορὰ τόσο στὶς ἐπαγγελματικὲς δραστηριότητες τῶν κατοίκων τῆς Σίμικλης, ὅσο καὶ στὶς οἰκονομικὲς συναλλαγές μὲ τοὺς κατοίκους τῆς Ἀργυρούπολης.

Τὸ Γ' κεφάλαιο (σσ. 53-72) ἀριθμεῖ δώδεκα ὑποκεφάλαια καὶ δίνονται ἀπὸ τὸ σ. χρήσιμες πληροφορίες ἐθνολογικοῦ, δημογραφικοῦ καὶ τοπογραφικοῦ χαρακτήρα, καθὼς καὶ γιὰ τὸ σύστημα ὑδροδότησης καὶ τὶς ἀγροτικὲς καὶ οἰκοδομικὲς ἐργασίες. Ἀκόμη, παρέχονται ἐνδιαφέρουσες εἰδήσεις γιὰ τὴ διοικητικὴ καὶ κοινοτικὴ ὀργάνωση τῆς περιοχῆς Σίμικλης. Γίνεται ἐπίσης σύντομη ἀναφορὰ στὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ τῆς μητροπόλεως Χαλδίας (μητροπολίτες, ρόλος μητροπολίτου καὶ ἐξάρχου, κ.ἄ.) γιὰ τοὺς ἱεροὺς ναοὺς, τὶς μονῆς καὶ τὰ κοιμητήρια. Εἰδικὴ μείνα γίνεται, ἀκόμη, γιὰ τὴ γυναικεία ἱερὰ μονὴ τῆς Εὐαγγελιστρίας «τοῦ συνοικισμοῦ Λειβάδ τῆς Κάτω Σίμικλης».

Στὸ Δ' κεφάλαιο (σσ. 75-130), ποὺ περιλαμβάνει ἕξι ὑποκεφάλαια, ἀρχικὰ ἐξιστορεῖται ἡ κατὰ τὸν 18ο καὶ 19ο αἰῶνα ἕως τὸν ἐκπαιτισμό-μετεγκατάσταση τῶν Σιμικλιωτῶν στὰ κυριότερα ἀστικά κέντρα τοῦ Πόντου, ἀναπτύσσοντας ἔντονη ἐκκλησιαστικὴ, ἐκπαιδευτικὴ καὶ οἰκονομικὴ δραστηριότητα. Ἀκολούθως, περιγράφεται συνοπτικὰ ἡ πολιτικοκοινωνικὴ κατάσταση στὸν Πόντο κατὰ τὸν Α' παγκόσμιον πόλεμον καὶ παρὰ ἄλλα σκιαγραφεῖται μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα ἡ σφαγὴ τῶν Ἀρμενίων, καθὼς καὶ ἡ γενοκτονία τῶν Ἑλλήνων τοῦ Πόντου, παρέχοντας ἐπίσης χρήσιμα στοιχεῖα γιὰ τὶς μητροπολιτικὲς ἐπαρχίες: Τραπεζούντας, Ροδοπόλεως, Χαλδίας, Νεοκαισαρείας, Ἀμασειάς καὶ Κολωνείας. Στὴ συνέχεια, ὁ σ. ἀναφέρεται ἐκτενῶς στὶς δοκιμασίες καὶ στὸ μαρτυρικὸ τέλος τοῦ χωρίου Σίμικλη καὶ δημοσιεύει ὀνομαστικὸ πῖνακα τῶν οἰκογενειῶν του ὡς ἄνω χωρίου· ἐπίσης, παραθέτει βιογραφικὰ στοιχεῖα τῶν ἐπιζώντων προσφύγων ποὺ συνεργάστηκαν μὲ τὸ Κέντρο Μι-

κροσιατικῶν Σπουδῶν (ἐφεξῆς, ΚΜΣ) καὶ ἀκολουθεῖ ὁ ἐκτενὴς Ἐπίλογος (σσ. 133-136), ὁ ὁποῖος κατακλείει μὲ τοὺς στίχους τοῦ Φίλωνα Κτενίδη ἀπὸ τὸ ἔργο του: «Ἡ Καμπάνα τοῦ Πόντου», τονίζοντας τὴν «ἐπιστροφή στὶς προγονικὲς κοιτίδες τοῦ μαρτυρικοῦ Εὐξείνου Πόντου μας» (σ. 136). Στὸ τέλος τοῦ κάθε κεφαλαίου (σσ. 33-38, 51-52, 73-74, 131-132) καταχωροῦνται οἱ Σημειώσεις καὶ τὰ ἐρμηνευτικὰ σχόλια. Στὴ συνέχεια, ἀκολουθεῖ τὸ Παράρτημα Κειμένων (σσ. 137-199), τὸ ὁποῖο περιλαμβάνει: α. Τὰ Πατριαρχικὰ σιγγίλια· β. Δύο Παραμύθια τῆς Σίμικλης μὲ τίτλο: «Τὰ τρία ἀδέλφια» καὶ «Ἡ Σαχταρούτσα», στὴν ποντιακὴ διάλεκτο, καθὼς καὶ σὲ νεοελληνικὴ ἀπόδοση καὶ γ. τὶς Σημειώσεις μὲ τὰ ἐρμηνευτικὰ σχόλια τοῦ οἰκείου Παραρτήματος. Τέλος, ἡ ἐνδιαφέρουσα καὶ ἐπιτυχὴς αὐτὴ ἐρευνητικὴ μελέτη ὁλοκληρώνεται μὲ τὶς Πηγές (σ. 201), τὴ Βιβλιογραφία (σσ. 201-203), τὸ Εὐρετήριο κυρίων ὀνομάτων (σσ. 205-210) καὶ τὸ Φωτογραφικὸ Παράρτημα (σσ. 211-271).

Ὁ σ. μὲ πλήρη γνώση τῆς ἐπιστημονικῆς μεθοδολογίας καὶ τῶν δεοντολογικῶν αἰτημάτων ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴ σύνθεση καὶ ἔκδοση μιᾶς πρωτότυπης μελέτης, μὴ φειδόμενος κόπων καὶ μόχθων, ἔφερε σὲ πέρας ἐπιτυχῶς τὴν παρούσα πραγματεία. Ὁ δόκιμος σ. εἶναι ἀξιέπαινος γιὰ τὴ φιλότιμη ἐρευνητικὴ διάθεση, γιὰτὶ ἀνιχνεύει μὲ προσεκτικὴ στοχαστικὴ μελέτη τὴν ὑπάρχουσα ἀξιόλογη βιβλιογραφία τὴν ὁποία συνδύασε μὲ σύγχρονον ἐποπτικὸ ὕλικό, ἔγγραφα πατριαρχικῆς ἀλληλογραφίας, χάρτες, φωτογραφίες, κ.λπ. Παρὰ ἄλλα ὁ σ. ἐρευνᾷ καὶ ἀξιοποιεῖ κατὰ ἄλληλα κάτω ἀπὸ νέα ὀπτικὴ γωνία τὸ πρωτότυπο ἀρχεακὸ ὕλικό του ΚΜΣ. Πρόκειται γιὰ προφορικὲς μαρτυρίες τῶν ἐπιζώντων τῆς Μικροασιατικῆς

Καταστροφῆς, πού κατέγραψαν οἱ συνεργάτες τοῦ ΚΜΣ καὶ ἀναφέρονται στὴ ζωὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ στὴ Μ. Ἀσία, στὸν ἐκπατισμὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ στὴν μετεγκατάστασή τους στὴν Ἑλλάδα, στοιχεῖα πού διαφυλάσσονται στὸ ΚΜΣ μὲ σκοπὸ τὴ διάσωση τῆς μικρασιατικῆς ἱστορίας. Γιὰ τὴν προσπάθεια τῆς διαφύλαξης τῆς ἱστορικῆς μνήμης πού καταβάλλει τὸ ΚΜΣ, καθὼς καὶ γιὰ τὴ λειτουργία, τὸν ρόλο καὶ τὴν ἀνεκτίμητη προσφορά τοῦ ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ ὁ σ. τὰ ἐξῆς: «Σπουδαία θέση καταλαμβάνουν καὶ οἱ μὲ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία συσταθέντες φορεῖς πού παρήγαγαν πλουσιώτατο ἔργο. Σ' αὐτοὺς ἀνήκει καὶ τὸ ἐν Ἀθήναις Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, πού ἴδρυσαν οἱ ἀλήστου μνήμης Μέλπω καὶ Ὀκτάβιος Μερλιὲ τὸ 1930. Αἰώνια εὐγνωμοσύνη χροστοῦν σύμπαντες οἱ ἀπὸ τὴν μικρασιατικὴν χερσόνησο καταγόμενοι, γιατί τὸ Κέντρο ἐπιδόθηκε σ' ἓνα τιτάνιο ἔργο, αὐτὸ τῆς καταγραφῆς τῶν οἰκισμῶν τῶν Ἑλλήνων ἐντοπίζοντας 2.163. Οἱ ἐκλεκτοὶ συνεργάτες του διέτρεξαν ὅλη τὴν Ἑλλάδα συλλέγοντας πολὺτιμες πληροφορίες ἀπὸ τοὺς πρόσφυγες πού ἦρθαν ἀπὸ ἐκεῖ συγκεντρώνοντας πρωτογενῆ ἀρχαιολογικὰ ὑλικά γιὰ 1.375 οἰκισμοὺς» (σσ. 133-134). Ὁ σ. πραγματοποιεῖ εὐλαβικὸ προσκῆνημα στὰ ἁγιασμένα χώματα τῆς Ποντιακῆς γῆς. Ἀντικρίξει τὰ χωριά τῶν προγόνων του καὶ ἐπισκέπτεται τοὺς τάφους τους. Τελεῖ ἐπιμνημόσυνες δεήσεις. Ἀπαθανατίζει μὲ τὸ φωτογραφικὸ του φακὸ πρόσωπα, χωριά, οἰκισμοὺς, ὄρη, πεδιάδες, λιβάδια, ποτάμια, γέφυρες, δρόμους, ἱερὸς ναοὺς καὶ μονές, ἀγίασματα, κρῆνες κ.ἄ. Ἀναζητᾷ τοὺς θρούλους καὶ τίς παραδόσεις στὰ ἑλληνορθόδοξα χωριά τοῦ Πόντου. Τόποι λατρείας καὶ προσευχῆς. Τόποι ἀσκήσεως καὶ μετανοίας. Τόποι δακρῶν καὶ πνευματικῶν ἀγώνων. Τόποι

μαρτυρίου καὶ θυσίας. Ὁ σ. σκαπανεὺς τῆς ἁγιοτόκου γῆς τοῦ Πόντου θεραπεύει τὴν ἐπιστῆμην τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, φέροντας στὸ φῶς τῆς δημοσιότητας ἀνεκτίμητα ἱστορικὰ στοιχεῖα τοῦ ποντιακοῦ ἑλληνισμοῦ. Μὲ αὐτὰ ἐμπλουτίζονται οἱ ἐπιστῆμες τῆς Γεωγραφίας, τῆς Ἀνθρωπολογίας, τῆς Ἐθνολογίας, τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Θεολογίας. Ἀφοροῦν τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ καθιδρύματα, ἐκκλησίες, μονές, σχολεῖα, κ.ἄ. τῆς ποντιακῆς κοινωνίας. Εἶναι στοιχεῖα χρήσιμα πού ἀναφέρονται στὰ πολιτισμικὰ καὶ πολιτιστικὰ δρώμενα τῆς ποντιακῆς ζωῆς, καθὼς καὶ στὸ ἐμπόριο καὶ στὴν οἰκονομία τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας, ἀλλὰ καὶ διαφόρων ἄλλων ποντιακῶν περιοχῶν. Ἐπίσης παρέχουν ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες γιὰ τὴ γεωφυσικὴ καὶ δημογραφικὴ κατάσταση τῶν πόλεων καὶ χωριῶν τῆς ὡς ἄνω ἐπαρχίας, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τοῦ Πόντου. Ὁ σ. μὲ ἐπιστημονικὴ εὐσυνειδησία πραγματεύεται νέες πτυχῆς τῆς γενοκτονίας τῶν Ποντίων καὶ μὲ κριτικὴ δεξιότητι καὶ μὲ γλαφυρὰ διατύπωση καθιστᾷ προσιτὰ στὸν ἀναγνώστη τὰ βιώματα τῆς ἑλληνορθόδοξης ποντιακῆς παράδοσης. Ὁ λόγος τοῦ σ. μακριὰ ἀπὸ προκαταλήψεις καὶ σκοπιμότητες ἔχει κρυστάλλινη διαύγεια καὶ ἡ γραφίδα του ἀμεσότητα στὴν καταγραφή τῶν προσώπων καὶ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Τὸν σ. χαρακτηρίζει ἡ μεγάλη ἠθικὴ εὐθύνη ἀπέναντι στὴν ἱστορία. Σκοπὸς καὶ στόχος τοῦ ἱστορικοῦ πρέπει νὰ εἶναι ἡ διερεύνηση, ἡ ἀνακάλυψη καὶ ἡ διατύπωση τῆς πραγματικῆς καὶ ἀντικειμενικῆς ἀλήθειας γιὰ νὰ παραδοθεῖ στὶς ἐπόμενες γενεές καὶ νὰ γίνῃ ὁδηγὸς τους. Τὴν ἀλήθεια αὐτὴ, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴ θεμελιώδη ἀρχὴ τῆς ἱστορικῆς ἐπιστῆμης, ἐπιθυμεῖ ὁ σ. νὰ μεταλαμπαδεύσει στὴ νεολαία μας, μέσα ἀπὸ τίς

σελίδες του παρόντος βιβλίου με την παρακάτω παράκληση: «Παρακαλῶ τοὺς νέους μας πὺν διακρίνονται γιὰ τὴν ἀγάπη τους στὴν πατρίδα καὶ τοὺς ἀνθρώπους της, νὰ γίνουν σκαπανεῖς ἐπίδοξοι καὶ μεταλλευτὲς ἄριστοι τῆς ἱστορίας. Τὰ κοιτάσματά της πολλὰ ἀνεξάντλητα· διάθεση καὶ ζήλος χρειάζεται καὶ βέβαια κόπος πνευματικὸς» (σ. 135).

Οἱ ἐλάχιστες γλωσσικὲς διαφορὲς πὺν ὑπάρχουν, π.χ. στὶς ἀφηγήσεις, στὶς περιγραφὲς γεγονότων κ.λπ., εἶναι περισσότερο ἐπιλογὲς καὶ ὄχι ἐπισήμανση λαθῶν, ἀφοῦ ἐγράφησαν σὲ διαφορετικὲς ἐποχές. Τὰ ἀπειροελάχιστα τυπογραφικὰ λάθη δὲν μειώνουν τὴν ἀξία αὐτοῦ του πρωτότυπου ἔργου, ἀφοῦ οἱ διάφορες τυπογραφικὲς ἀβλεψίες πὺν παρατηροῦνται στὸν τομέα τῶν ἐκτυπώσεων τῶν ἐπιστημονικῶν μελετῶν εἶναι συνηθισμένες στὶς ἐργασίες ὄλων τῶν συγγραφέων.

Τὸ παρὸν βιβλίον διακρίνεται γιὰ τὴν πρωτοτυπία τοῦ θέματος, γιὰ τὰ ἀναλυτικὰ ἐρμηνευτικὰ σχόλια καὶ γιὰ τὸν πλοῦτο τῶν παραπομπῶν καὶ ὑποσημειώσεων, καθὼς καὶ γιὰ τὸ Ἀλφαβητικὸ Εὐρετήριο τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ πολυτιμότερο γλωσσικὸ ἐργαλεῖο, γιὰτὶ διευκολύνει τὸν ἀναγνώστη στὴν ἀνάγνωση ὀνομάτων, τοπωνυμίων, κ.λπ. Ἡ παρούσα μελέτη ἀποτελεῖ ἐνδιαφέρον βοήθημα γιὰ κάθε μελετητὴ ἢ ἀναγνώστη τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης. Θερμὰ συγχαρητήρια καὶ εὐχαριστίες ὀφείλονται στὸν σ. γιὰ τὴν ἐργώδη προσπάθειά του καὶ τοῦ εὐχόμεστε ἀπὸ βάθους καρδιάς ὄπως ὁ Πανοικτίρμων Θεὸς τοῦ χαρίζει ὑγεία καὶ δύναμη, ὥστε νὰ συνεχίζει παρᾶλληλα μὲ τὰ ἀρχιερατικά του καθήκοντα τὴ διακονία τοῦ γραπτοῦ καὶ προφορικοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ.

Δημήτριος Ι. Τσιανικλίδης
Δρ. Θ - Νομικὸς

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ,
Μητροπολίτου Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας Παύλου (1974-2014). Τεσσαράκοντα ἔτη ἀρχιερατείας, Θεσσαλονίκη 2015, σσ. 236.

Τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη κ. Παῦλο γνωρίζουμε ἀπὸ τὸ πλοῦσιο καὶ ἀξιόλογο συγγραφικὸ του ἔργο, πὺν ἔχει δημοσιεύσει κατὰ καιροὺς. Τελευταία ἐτοιμάσαμε μελέτη μὲ τίτλο *Ἡ ἱστορία τοῦ ἱεροῦ ναοῦ ἁγίου Γεωργίου Μακροχωρίου Κωνσταντινουπόλεως*, Θεσσαλονίκη 2015, σσ. 702 καὶ τὸν παρακαλέσαμε θερμὰ, μεταξὺ ἄλλων προσωπικοτήτων, πὺν κατὰγονται ἀπὸ τὸ Μακροχώρι, νὰ εὐλογήσει τὴν ἔκδοσή της δι' ἀρχιερατικοῦ γράμματος. Ὁ Σεβασμιώτατος πρόθυμος ἀνταποκρίθηκε στὸ αἴτημά μας, τὸν ὁποῖο εὐχαριστοῦμε. Μετὰ ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ βιβλίου μας φρόντισα νὰ στείλουμε μέσον ἑνὸς φίλου κληρικοῦ τῆς Πατριαρχικῆς Αὐλῆς ἕνα ἀνάτυπο στὴ Σουηδία στὸν Μητροπολίτη κ. Παῦλο. Ὁ Σεβασμιώτατος μᾶς εὐχαρίστησε καὶ μᾶς συνεχάρη γραπτῶς γιὰ τὸ βιβλίον μας καὶ μᾶς ἔστειλε ἕνα ἀνάτυπο τοῦ παρουσιαζόμενου βιβλίου, τὸ ὁποῖο διαβάσαμε μὲ ἐνδιαφέρον καὶ μάθαμε πολλὰ πράγματα γιὰ τὴ Μητρόπολη Σουηδίας. Στὴ συνέχεια παρουσιάσαμε στοὺς φοιτητὲς μας σὲ μάθημα πὺν ἀφορᾶ τὴν ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ στοιχεῖα ἀπὸ τὸ βιβλίον γιὰ τὴ διοργάνωση καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ τῆς Μητροπόλεως Σουηδίας. Ἡ Μητρόπολη ἰδρύθηκε μὲ Ἰδρυτικὸ Πατριαρχικὸ καὶ Συνοδικὸ Τόμο στὶς 12 Αὐγούστου 1969 καὶ περιλαμβάνει τὴ Σουηδία, τὴ Νορβηγία, τὴ Δανία καὶ τὴν Ἰσλανδία μὲ ἔδρα τὴ Στοκχόλμη.

Ὁ Σεβασμιώτατος παρουσιάζει τὴν τεσσαροκονταετὴ ποιμαντορία του στὴ Μητρόπολη Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδινα-

βίας (1974-2014). Ὡς σημειωθεῖ ὅτι τὸ 1994 ἔχει ἐκδώσει μελέτη γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Μητροπόλεως Σουηδίας πού ἀφορᾶ τὰ ἔτη 1969-1994. Τὰ βιβλία αὐτὰ ἀποτελοῦν τὴ μοναδικὴ ἐμπεριστατωμένη πηγὴ τῆς ἱστορίας τῆς Μητροπόλεως Σουηδίας πού ἔχει γραφεῖ ἕως σήμερα.

Τὸ βιβλίον χωρίζεται σὲ δεκαπέντε θεματικὰ ἐνότια.

Ὁ πρόλογος (σσ. 9-10) εἶναι σύντομος καὶ περιεκτικὸς, ὅπου ὁ Σεβασμιώτατος ἐξηγεῖ τοὺς λόγους πού τὸν ὤθησαν γιὰ τὴ συγγραφή τοῦ πονημάτος του. Μεταξὺ ἄλλων τονίζει ὅτι δὲν ἐγράφη γιὰ τὴν προβολή του, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀγάπη καὶ τὴ διακονία του πρὸς τὴν Μητρόπολη πού ποίμανε σαράντα χρόνια. Ἀκολουθοῦν τὰ περιεχόμενα (11-15) καὶ στὴ σ. 16 δημοσιεύεται ἡ φωτογραφία του.

Στὸ πρῶτο μέρος (12-26) ὑπάρχει τὸ βιογραφικὸ τοῦ Μητροπολίτου, ἀπὸ τὸ ὁποῖο παραθέτουμε ὀρισμένα στοιχεῖα. Γεννήθηκε στὸ Μακροχώρι τῆς Κωνσταντινούπολης στὴς 27 Νοεμβρίου 1935. Μετὰ ἀπὸ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὴν Ἀστικὴ Σχολὴ Μακροχωρίου (1948) παρακολούθησε τὰ μαθήματα τῶν δύο πρώτων τάξεων τοῦ γυμνασίου στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ καὶ στὴ συνέχεια γράφτηκε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀποφοίτησε τὸ 1958. Στὸ δεύτερο ἔτος ὄντας φοιτητῆς τῆς θεολογίας στὴ 1 Ἀπριλίου 1956 χειροτονήθηκε διάκονος ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Δέρκων Ἰάκωβο (1950-1977) καὶ μετονομάστηκε ἀπὸ Κωνσταντῖνος σὲ Παῦλος. Στὴ συνέχεια ὑπηρέτησε στὴν Πατριαρχικὴ Αὐλὴ ὡς διάκονος (1958), διάκονος τῆς Σειρᾶς καὶ γραμματέας τοῦ Ἀ΄ Πατριαρχικοῦ Γραφείου (1958-1964), Κωδικογράφος (1964), Ὑπογραμματέας (1964-1970) καὶ Ἀρχιγραμματέας τῆς Ἁγίας καὶ

Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (1970-1974). Ἡ χειροτονία του σὲ πρεσβύτερο ἔγινε στὸν Πατριαρχικὸ Ναὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου στὴς 30 Νοεμβρίου 1970 καὶ μετὰ ἀπὸ λίγες μέρες χειροθετήθηκε ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Ἀθηναγόρα (1948-1972) ἀρχιμανδρίτης. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς διακονίας του στὸ Φανάρι ἐτοίμασε διδακτορικὴ διατριβὴ μὲ θέμα «Τὸ Ἅγιον Μύρον ἐν τῇ Ὁρθοδόξῃ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ» καὶ ἀναγορεύθηκε τὸ 1973 διδάκτορας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης μὲ βαθμὸν ἄριστα. Στὴς 30 Ἀπριλίου 1974 ἐξελέγη Μητροπολίτης Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας τὴν ὁποία ποίμανε ἕως τὴς 5 Μαΐου 2014.

Στὸ δεύτερο μέρος (27-40) μὲ τίτλο «Ἡ “Ἀνύπαρκτος” Ἱερὰ Μητρόπολις» παρουσιάζει τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα τῆς Μητροπόλεως Σουηδίας ἀπὸ τὴν ἴδρυσή της τὸ 1969. Πῶς διαδέχθηκε τὸν Μητροπολίτη Σουηδίας Πολύευκτο (1969-1974), τὰ προβλήματα πού ἀντιμετώπισε ὁ προκατόχος του στὸ μικρὸ χρονικὸ διάστημα τῆς ποιμαντορίας του καὶ τὴν κατάσταση πού ἐπικρατοῦσε στὴ Μητρόπολη Σουηδίας. Στὴ συνέχεια ἀναφέρεται στὴ διοργάνωση τῆς Μητροπόλεως καὶ καταγράφει τὴς δραστηριότητές του καὶ τὸ ἔργο πού ἐπετέλεσε ἀθόρυβα ἐπὶ σαράντα ἔτη. Πρῶτο μέλημά του ἦταν τὸ 1976 ἡ ἴδρυση τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου στὴ Στοκχόλμη, ὁ ὁποῖος ὅπως τονίζει ἔδωσε τὴν πραγματικὴ ὑπόσταση τῆς Μητροπόλεως Σουηδίας. Μὲ τὴν ἴδρυσή του ἡ Μητρόπολις ἀπέκτησε τὰ γραφεῖα της καὶ ἄρχισε νὰ διοργανώνεται. Ἀκολούθως ὁ Μητροπολίτης Παῦλος γράφει: «Ἡ παῦσις τοῦ Μητροπολίτου Παύλου ἐκ τῶν ἐνεργῶν καθηκόντων του κατὰ τὸ ἔτος 2014, ὡς εἰκόσ,

προϋκάλεσαν απογοήτευσιν καὶ πικρίαν, διὰ τὴν ληφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀπόφασιν, ὄχι μόνον ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς» καὶ δημοσιεύει γράμμα Ἑλληνα διπλωμάτη πού ὑπηρετήσε στὴ Σουηδία τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ποιμαντορίας του πού ὑπῆρξε αὐτόπτης μάρτυρας τῶν πολλῶν προσπαθειῶν του πού κατέβαλε γιὰ τὴ διοργάνωση τῆς Μητροπόλεως Σουηδίας.

Στὸ τρίτο μέρος (41-73) παρουσιάζει τὴν ἴδρυση τῆς ἑλληνορθόδοξης ἐνορίας τῆς Στοκχόλμης (1975), τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Slussen, σὸ ὁποῖο καλύπτονταν οἱ λειτουργικὲς ἀνάγκες τῆς ἑλληνικῆς παροικίας μέχρι τὴν ἀπόκτηση τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τὸ 1976 χάρις στὶς ἐνέργειες τοῦ Σεβασμιωτάτου, πού δώρισε ἡ «Καθολικὴ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία». Ἀναφέρεται στὶς ἀδελφικὲς σχέσεις τῆς Μητροπόλεως Σουηδίας μὲ τὴν «Καθολικὴ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία», τὴν ἱστορία τοῦ ναοῦ ἁγίου Γεωργίου, πού κτίστηκε τὸ 1890, τὶς ἐπισκευὲς πού ἔγιναν ἀπὸ τὸ 1976, τὴ διαμόρφωση τοῦ ναοῦ κατὰ τὴν ὀρθόδοξο λειτουργικὴ παράδοση ὅπως τὴν κατασκευή τῆς ἁγίας τράπεζας, τέμπλου, ἀρχιερατικοῦ θρόνου, ἐκκλησιαστικῶν σκευῶν κ.ἄ. Στὴ συνέχεια γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἀγιογράφηση τοῦ ναοῦ ἀπὸ μοναχοὺς τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τὶς εἰκόνες τοῦ ναοῦ καὶ τὰ ἐγκαίνια του πού ἔγιναν μὲ λαμπρότητα στὶς 22 Ἰανουαρίου 1976. Παρατίθενται ἡ ὁμιλία τοῦ Σεβασμιωτάτου κατὰ τὰ ἐγκαίνια. Γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἀνέγερση τῆς αἵθουσας τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ (1980), ἡ ὁποία ὀλοκληρώθηκε σὲ ἑξὶ μῆνες, γιὰ τοὺς ἐφημέριους, γιὰ τοὺς πρωτοψάλτες, γιὰ τὴν Ἀδελφότητα Κυριῶν τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ, πού ἰδρύθηκε τὸ

1981 γιὰ φιλανθρωπικοὺς σκοποὺς, γιὰ τὴν πανήγυρη τοῦ ναοῦ καὶ τὴν τελευταία λειτουργία πού τέλεσε ὁ Σεβασμιώτατος. Κλείνει μὲ μία ἐπιστολὴ ἀνώνυμου ἑλληνικῆς καταγωγῆς ἱατροῦ τῆς Στοκχόλμης, ὁ ὁποῖος ἐπὶ δεκαετίες ἐκκλησιαζόταν τακτικὰ στὸν ναὸ χωρὶς νὰ ἔχει ἀναμιχθεῖ στὰ ἐκκλησιαστικὰ διοικητικὰ θέματα, στὴν ὁποία ἐκφράζει τὴν ἀπογοήτευσή του γιὰ τὴ μετάρθεση τοῦ Σεβασμιωτάτου.

Τὸ τέταρτο (75-86) μέρος ἀναφέρεται στὴν ἐνορία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου Οὐψάλας, πού ἄρχισε νὰ διοργανώνεται τὸ 1965, πού τότε ἡ Σουηδία ἐκκλησιαστικῶς ὑπαγόταν στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ Θυατείρων καὶ Μεγάλης Βρετανίας. Ἡ συστηματικὴ διοργάνωση τῆς κοινότητος ἀρχίζει ἐπὶ Μητροπολίτου Παύλου Μενεβίσογλου τὸ 1974, ἐνῶ τὸ 1976 ἡ ἐνορία ἀπέκτησε τὸν ναὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὁ ὁποῖος ἀγοράστηκε. Ὁ Σεβασμιώτατος φρόντισε, ὅπως σὸ ναὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου Στοκχόλμης, νὰ προβῇ στὴν ἀπαραίτητη ἐπισκευή (1976-1980) καὶ στὴ διαμόρφωση του κατὰ τὴν ὀρθόδοξο λειτουργικὴ παράδοση. Τὰ ἐγκαίνια του ἔγιναν στὶς 16 Μαΐου 1976 γιὰ τὰ ὁποῖα ἀναφέρεται ἀναλυτικὰ καὶ παραθέτει πατριαρχικὸ συγχαρητήριο γράμμα. Κάνει ἀναφορὰ γιὰ τὸν πρωτοπρεσβύτερο τοῦ ναοῦ Ἰωάννη Σεπάλα, ὁ ὁποῖος παραιτήθηκε μετὰ ἀπὸ 37 ἔτη διακονίας του τὸν Μάιο τοῦ 2014. Κλείνει μὲ τὴν κατάσταση πού ἐπικρατοῦσε στὴν ἐνορία τῆς Οὐψάλας τὸ 2014.

Στὸ πέμπτο μέρος (87-100) παρουσιάζει τὴν ἑλληνορθόδοξο κοινότητα τοῦ Ὁσλοῦ τῆς Νορβηγίας, τὴ διοργάνωσή της, τὴν ἀπόκτηση δωρεᾶς τοῦ ναοῦ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἀπὸ τὴν «Καθολικὴ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία» τὸ 1987. Ὁ ναὸς ἐπισκευάστηκε καὶ διαμορφώθηκε ὅπως γράφει ὁ Σεβα-

σιμώτατος σύμφωνα πρὸς τὴν ὀρθόδοξο λειτουργικὴ παράδοση. Ἀκολουθοῦν δύο πατριαρχικὲς ἐπιστολὲς σχετικὲς μὲ τὴν ἀπόκτηση τοῦ ναοῦ ποὺ ἀπευθύνονται στὸν Μητροπολίτη Παῦλο καὶ στὸν ὑπεύθυνο τῆς τότε «Καθολικῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας». Ὅλοκληρῶναι μὲ τὰ ἐγκαινία τοῦ ναοῦ ποὺ πραγματοποιήθηκαν μὲ λαμπρότητα στὶς 3 Μαΐου 1992 καὶ παραθέτει τὴν ὁμιλία του.

Στὸ ἕκτο μέρος (101-120) κάνει λόγο γιὰ τὴ διοργάνωση τῆς ἑλληνορθόδοξης ἐνορίας τῆς Ἁγίας Τριάδος Γιόττεμποργκ ἀπὸ τὸ 1967. Παρουσιάζει στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀπόκτηση καὶ τὴν ἀγορὰ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀπὸ τὴ Σουηδικὴ Ἐκκλησία τὸ 1998, τὰ πρόσωπα ποὺ βοήθησαν στὸ ἔργο του, τὰ χρηματικὰ ποσὰ ποὺ συγκεντρώθηκαν, τὸ δάνειο ποὺ ἔλαβε, τὴν ἀποπληρωμὴ του καὶ τὰ ἐγκαινία του τὸ 1999. Δημοσιεύει τὴν ὁμιλία ποὺ πραγματοποίησε τὴν ἡμέρα τῶν ἐγκαινίων, ἀναφέρεται γιὰ τὸν ἑορτασμό τῆς δεκαετίας τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ (2009) καὶ γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ κατάσταση ποὺ επικρατοῦσε στὴν ἐνορία τὸ 2014.

Στὸ ἕβδομο μέρος (121-130) παρουσιάζει δραστηριότητες μὲ τίτλο «Ἄλλαι ἐνορία ἐν Σουηδία». Συγκεκριμένα ἀναφέρεται στὴ διοργάνωση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς στὸ Μάλμε τῆς Σουηδίας ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 1966, στὴν ἐνορία τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Μπορῶς, ποὺ ἰδρύθηκε στὰ τέλη τοῦ 1967 καὶ στὴν ἐνορία τοῦ Ἁγίου Νικολάου Κάλμαρ ποὺ ἰδρύθηκε τὸ 1970. Ὁ Σεβασμιώτατος ἐδῶ ἀναφέρει ἐνδιαφέροντα γεγονότα καὶ τὴ διοργάνωση τῶν ἐνοριῶν κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ποιμαντορίας του ἕως τὸ 2014.

Στὸ ὄγδοο μέρος (131-137) ἀναφέρεται στὴν ἐνορία τοῦ ἁγίου Γεωργίου Κοπεγχά-

γης, τὴν ὁποία διοργάνωσε καὶ τὶς προσπάθειες ποὺ κατέβαλε γιὰ τὴν ἀπόκτηση ἑλληνορθόδοξου ναοῦ. Οἱ λειτουργικὲς ἀνάγκες τῆς ἐνορίας ἀπὸ τὸ 1976 καλύπτονται ἐπὶ μονίμου βάσεως σὲ ναὸ ποὺ παραχωρεῖ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Στὴ συνέχεια ἀναφέρεται στὴν πανηγυρικὴ λειτουργία ποὺ τελέστηκε τὸ 1979, τὸ Πάσχα ποὺ γιορτάστηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὴ Γροιλλανδία τὸ 1995 μὲ ἀφορμὴ τὴ διοργάνωση διεθνοῦς ἱατρικοῦ συνεδρίου στὸ ὁποῖο ἔλαβαν μέρος ἀρκετοὶ Ἕλληνες ἱατροί.

Στὸ ἔνατο μέρος (139-159) κάνει ἀναφορὰ γιὰ τὸ ἡσυχαστήριο τοῦ ἁγίου Νικολάου Ραϊτβικ, γιὰ τὸν ἀρχιμανδριτὴ Εὐσέβιο Βίττη (1927-2009), τὴν προσφορά του στὴ Μητρόπολη Σουηδίας καὶ τὴν πρώτη ἐπικοινωνία ποὺ εἶχε μαζί του. Ἐπίσης δημοσιεύει τὴν ἐπιστολὴ ποὺ τοῦ ἔγραψε μετὰ τὴν ἐκλογή του στὴ Μητρόπολη Σουηδίας (1974). Στὴ συνέχεια περιγράφει τὴν πρώτη ἐπίσκεψή του στὸ ἡσυχαστήριο τοῦ ἁγίου Νικολάου (1974), τὴν ὑπαγωγή τοῦ ἡσυχαστηρίου στὴ Μητρόπολη Σουηδίας, τὴν ἔνταξη τοῦ ἀρχιμανδριτῆ Εὐσεβίου Βίττη στὴ Μητρόπολη, τὴν ἐγκαταβίωσή του στὸ Ἅγιο Ὄρος (1980) καὶ τὴν Ἀδελφότητα τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Δημοσιεύει δύο ἐπιστολὲς περὶ τοῦ Εὐσεβίου Βίττη (1973) ποὺ φυλάσσονται στὸ ἀρχεῖο τῆς Μητροπόλεως Σουηδίας. Κλείνει μὲ τὴν πυρκαγιά ποὺ ξέσπασε τὸ 2010 στὸ ἡσυχαστήριο, τὸ ὁποῖο κάηκε ὀλοσχερῶς.

Στὸ δέκατο (161-168) μέρος ἀναφέρεται στὴν ἱστορία τῆς Μητροπόλεως Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας, τὴν ὁποία ἔγραψε καὶ ἐξέδωσε τὸ 1994 γιὰ τὸ ἀρχεῖο τῆς Μητροπόλεως καὶ γιὰ τὸ συγγραφικὸ του ἔργο.

Στὸ ἐνδέκατο μέρος (169-175) κάνει λόγο γιὰ τὴ διοργάνωση τῆς Μητροπόλεως

Σουηδίας, για τὸ καταστατικό της, για τὴ γνωμοδότηση τοῦ καθηγητῆ Γεράσιμου Κονιδάρη τὸ 1977 καὶ για τὴν Ἰσλανδία.

Στὸ δωδέκατο μέρος (177-184) παρουσιάζει τὸ ληξιαρχικὸ ἀρχεῖο βαπτίσεων, γάμων καὶ κηδεῶν τῆς Μητροπόλεως Σουηδίας καὶ παραθέτει στατιστικὰ στοιχεῖα τῶν ἐτῶν 1970-2014. Στὴ συνέχεια ἀναφέρεται στὸ δικαίωμα τέλεσης γάμου καὶ στὶς ὁδηγίες τῆς τέλεσης βάπτισης καὶ γάμου.

Στὸ δέκατο τρίτο μέρος (185-193) ὁμιλεῖ για τὴ νομικὴ ὑπόσταση τῆς Μητροπόλεως Σουηδίας, για τὸν χωρισμὸ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας στὴ Σουηδία τὸ 2000, τὶς συνέπειες ποὺ ὑπῆρξαν καὶ για τὶς ἄλλες ἐκκλησίες καὶ τὰ θρησκευματα. Στὴ συνέχεια μᾶς δίνει πληροφορίες για τὴ Μητρόπολη Σουηδίας ποὺ ἐμφανίζεται ὡς «καταγεγραμμένο θρησκευμα» στὸν κατάλογο τοῦ κράτους, για τὸν ἐκκλησιαστικὸ φόρο καὶ για τὴν κρατικὴ οικονομικὴ βοήθεια πρὸς τὴ Μητρόπολη.

Στὸ δέκατο τέταρτο μέρος (195-206) παρουσιάζει τὰ οικονομικὰ τῆς Μητροπόλεως Σουηδίας καὶ τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ ἁγίου Γεωργίου Στοκχόλμης. Δημοσιεύει δύο οικονομικοὺς ἰσολογισμοὺς τοῦ ἔτους 2013 καὶ κάνει σχόλια καὶ παρατηρήσεις στὰ οικονομικὰ τῆς Μητροπόλεως Σουηδίας.

Στὸ δέκατο πέμπτο μέρος (207-213) κάνει λόγο για τὸ «κρυπτόν» καὶ «φανερὸν» παρασκήνιο καὶ παρουσιάζει γεγονότα πρὶν καὶ μετὰ ἀπὸ τὴ μετάθεσή του στὴ Μητρόπολη Ἀμασειας στὶς 5 Μαΐου 2014. Στὴ συνέχεια ἀναφέρεται στὴ μετάθεσή του, τὴν ὁποία δὲν ἀποδέχθηκε καὶ ἐπεδίωξε νὰ παραμένει ὡς μητροπολίτης πρώην Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας, στὸ κανονικὸ δίκαιο καὶ στὴ διάδοχο κατάσταση. Κλείνει μὲ τὶς ἐκδηλώσεις ἀγάπης καὶ τὶς συμπαραστάσεις ἀνθρώπων πρὸς τὸ

πρόσωπό του. Ἐκφράζει σ' ὄλους ποὺ ἐκδήλωσαν αἰσθήματα ἀγάπης, στοργῆς καὶ συμπαραστάσης τὶς θερμὲς εὐχαριστίες του.

Ἀκολουθοῦν τὸ γενικὸ εὔρετήριο (215-223), στὴ σουηδικὴ γλῶσσα τὰ περιεχόμενα τοῦ βιβλίου (225-229) καὶ ὁ κατάλογος δημοσιευμάτων τοῦ Μητροπολίτου κ. Παύλου (231-236). Ἄς σημειωθεῖ ὅτι παραθέτει ἐντὸς τοῦ βιβλίου φωτογραφίες ἀπὸ τοὺς ναοὺς τῆς Μητροπόλεως Σουηδίας καὶ ἀναμνηστικὲς ἀπὸ τὴ δράση καὶ τὸ ἔργο του.

Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ παραπάνω, πρόκειται για ἓνα ἐνδιαφέρον βιβλίο, τὸ ὁποῖο γράφτηκε ἐπὶ τῆ συμπληρώσει τεσσαροκονταετοῦς ποιμαντορίας τοῦ Μητροπολίτου Παύλου στὴ Μητρόπολη Σουηδίας ποὺ συμπίπτει μὲ τὴν αἰφνίδια παύση του ἐκ τῶν ἐνεργειῶν καθηκόντων του διὰ μεταθέσεως στὴ Μητρόπολη Ἀμασειας, πολὺ προσεκτικὰ, μὲ εὐλικρίνεια, ἀγάπη καὶ σεβασμὸ πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ τὴν Μητρόπολη Σουηδίας, χωρὶς νὰ ἐκθέτει πρόσωπα καὶ νὰ διαστρεβλώνει γεγονότα. Ἡ γλῶσσα ποὺ χρησιμοποιεῖ εἶναι ἀπλὴ καθαρεύουσα μὲ σαφήνεια, ποὺ διδάχθηκε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης, ἡ ὁποία κρατᾶ σὲ ἐνδιαφέρον τὸν σημερινὸ ἀναγνώστη. Μέσα ἀπ' αὐτὸ τὸ πλούσιο ὑλικὸ ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὰ βιώματα τοῦ Σεβασμιωτάτου κανεὶς μπορεῖ νὰ μάθει τὴν ἱστορία μίας μητροπόλεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, πῶς δραστηριοποιεῖται καὶ τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζει μακριὰ ἀπὸ τὴν ἔδρα του. Ἀκόμη τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση ἑνὸς ἀρχιερέα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Περιέχει χρήσιμες καὶ ἄγνωστες πληροφορίες ὄχι μόνον για τὰ σαράντα χρόνια ποιμαντορίας τοῦ Σεβασμιωτάτου, ἀλλὰ καὶ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν

ίδρυση τῆς Μητροπόλεως Σουηδίας ἕως τὸν Μάιο τοῦ 2014.

Τέλος, ἀναμένουμε ἀπὸ τὸν Σεβασμώτατο νὰ μᾶς παρουσιάσει νέες μελέτες, πὺν ὅπως πάντα εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσες, πρωτότυπες καὶ συμπαθητικῆς. Ὁ Θεὸς νὰ τοῦ χαρίξει ὑγεία καὶ Ἔτη Πολλά!

Πασχάλης Βαλασμίδης
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΥ ΟΡ. ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΗ, *Γειτονιές τῆς Χαλκηδόνας, Μικρασιατικὴ Κωνσταντινούπολη*, Ἀθ.: Ἐκδ. Τσουκάτου, 2011, σελίδες 297. Εἰκόνες, φωτογραφία.

Βιβλιοκρισία ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Πανεπιστημίου Βασίλειο Θ. Σταυρίδη, Καθηγητὴ τῆς Ἰ.Θ.Σ. Χάλκης, Ἄρχοντα τῆς Μ.Χ.Ε.

Βιβλιοκρισίαι εἰς προηγούμενα ἔργα τοῦ συγγραφέως συναντῶνται εἰς τὰ περιοδικά: Ὁρθοδοξία, περ. Β', 12 (2005) 839-843. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς 92 (2009), 444-447, αἱ ὁποῖαι καὶ ἀποτελοῦν τὴν βᾶσιν ἐκκινήσεως διὰ τὸ παρὸν σημείωμα. Ἀποφεύγονται αἱ ἐπαναλήψεις.

Περιεχόμενα:

«Χαλκηδόνα 2008, ἓνα βιβλίον γεννιέται. Ἐκατοντάδες προσεγγίσεις στὴ Μικρασιατικὴ ἀκτὴ μὲ ἀνάμεικτα συναισθήματα, δεκάδες πολυήμερες ἐπισκέψεις, δύο δεκαετίες ἀναζητήσεων, διαβασμάτων, ἀγῶνων καὶ ἀγωνιῶν. Οἱ σελίδες πὺν ἀκολουθοῦν εἶναι χωρισμένες σὲ δύο διακριτὰ ἐπίπεδα. Τὸ πρῶτο ἀπὸ αὐτὰ ἀφορᾷ τὴν κυρίως Χαλκηδόνα καὶ προχωρᾷ στὶς ἀκτὲς τῆς Προποντίδας ὡς τὴν Ἄρεσσου καὶ στὰ Μικρασιατικὰ ἐνδότερα ὡς τὸ Μικρὸ καὶ Μεγάλον Μπακάμιοι... ἐνῶ τὸ δεύτερο ἐπίπεδο τοῦ βιβλίου ἐκτείνεται στὴν ἀνατολικὴ ἀκτὴ τοῦ Βοσπόρου, ἀπὸ

τὸ Σκούταρι ὡς τὸ Μπέηκοζ καὶ στὰ ἐνδότερα ὡς τὸ Πολονέζκιοι», σ. 9,163.

Ὁ γενικὸς τίτλος «τῆς Χαλκηδόνας» ἀπὸ πλευρᾶς γεωγραφικῆς καὶ πολιτικῆς διοικήσεως τῆς Τουρκίας σήμερον δὲν ἀντιστοιχεῖ στὰ ἀπὸ τοῦ 1923 καὶ ἔξῃς, ἐνῶ ἀπὸ μέρους τῆς ἐκκλησιαστικῆς γεωγραφίας συμβαίνει τὸ ἀντίθετον.

Ἡ Μητρόπολις Χαλκηδόνας κατὰ τὴν Ὀθωμανικὴν περίοδον περιεβάρλετο ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Βόσπορον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Μαύρην Θάλασσαν.

Εἰς τὸν Πόντον ἐφθανε μέχρι τοῦ Ζόγκουλντακ καὶ εἰς τὸν νότον μέχρι τοῦ Ρυσίου (τῆς Ἄρεσσου). Περιελάμβανε δὲ περὶ τὰ 33 χωριά καὶ κομποπόλεις.

Μετὰ ἀπὸ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας (1923-1924), ὁ τίτλος μᾶλλον ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰ σημερινὰ περιορισμένα ὄρια τῆς Μητροπόλεως Χαλκηδόνας.

«Ἡ Μητρόπολις Χαλκηδόνας - μόνη ἐνεργὴ ἑλληνορθόδοξη ἐπισκοπὴ στὸ Μικρασιατικὸ χῶρος», σ. 25.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ΠΡΟΛΟΓΟΝ «Ἄγναντεύοντας στὴν Ἀνατολή», σελίδες 9-10, τίθενται αἱ εἰς τὸ τέλος ὑποδιαίρεσεις:

Τεκμήρια Ἱστορίας (Ἀρχεακὸν ὕλικόν), σελίδες 266-278, Γλωσσάρι, σελίδες 279-286, Βιβλιογραφία, σελίδες 287-296. Ἐκτενὴς καὶ ἐπιμελημένη εἰς τὰ ἑλληνικά καὶ τὰς ξένας ἐπιστημονικὰς γλώσσας.

Εἰς τὸ μέσον τοῦ βιβλίου τίθεται τὸ ΚΥΡΙΟΝ ΜΕΡΟΣ.

«Μιὰ πρώτη μορφή τῶν κειμένων τοῦ βιβλίου αὐτοῦ δημοσιεύθηκε τμηματικὰ ἀπὸ τὸ 1997 ἕως τὸ 2009 στὴν ἐφημερίδα τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν *Ο ΠΟΛΙΤΗΣ*», σ. 10.

Ἐξετάζονται ὁ χῶρος, τὸ γεωγραφικὸν περιβάλλον ἀπὸ πάσης πλευρᾶς καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῶν, πὺν εἶναι κυρίως Ρωμοὶ

Ὁρθόδοξοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Ἑβραῖοι, οἱ Ὀθωμανοὶ, Τοῦρκοι, οἱ Ἀλεβίδες καὶ οἱ Ξένοι, μὲ τὰ βιώματά των, τὸν πολιτισμὸν, τὰ θρησκευτά κ.τ.λ.

Ἀπὸ πλευρᾶς θεολογικῆς προσφέρονται εὐρέως ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, ἡ λατρευτικὴ / λειτουργικὴ ζωὴ, τὰ δόγματα τῆς πίστεως, ἡ ἱστορία τῶν θρησκευμάτων καὶ ἄλλα.

Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων καὶ ὑποσημειώσεις δὲν ὑπάρχουν.

Αἱ στατιστικαὶ εἶναι πλούσιαι. Σελίδες 14, 16, 20-21, 37-38, 47-48, 52, 117, 156, 159-161.

Αἱ ΠΗΓΑΙ καὶ τὰ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ποικίλουν.

Αἱ προσωπικαὶ ἐμπειρία καὶ ἐκτιμῆσεις τοῦ συγγραφέως σχεδὸν σὲ κάθε σελίδα.

Ὁ προσωπικὸς παράγων εὐρύτερον. Μεταξὺ τούτων ἀναφέρονται ἰδιαίτερος οἱ φίλοι: † Εὐστάθιος Ἀρσενιάδης, Ὁφιλίολος τῆς Μ.Χ.Ε. καὶ καθηγητῆς τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Ἀναστάσιος Ἀγγελίδης, ὁμοίως καὶ ἐπιχειρηματίας, οἱ Χαλκηδόνιοι. Τὸ βιβλίον / πόνημα ἀφιεροῦται εἰς τὸν «Διδάσκαλον» τοῦ συγγραφέως Ἀρσενιάδην καὶ εἰς τὴν μνήμην του.

Στήλαι, πλάκες, ἐπιγραφαί, ἐπιγράμματα, ἐπιτύμβια, κτητορικῆς.

Θρύλοι, σελίδες 101, 164.

Οἱ χάρτες, σ. 150.

Τὰ Νεκροταφεῖα.

Δημῶδη Ἄσματα, σελίδες 170, 182, 187.

Ξένοι περιηγηταί, σ. 193.

Τὰ κείμενα πολλῶν συγγραφέων αὐτούσια καὶ πλούσιον φωτογραφικὸν ὕλικὸν παρενέχονται μέσα εἰς τὸ κείμενον.

Ἐπισημάνσεις

Ὁ Θερασύβουλος Ὁρ. Παπαστρατῆς ἐπισκέπτεται τοὺς τόπους ποὺ περιγράφει μὲ αὐτοκίνητα, λεωφορεία, πούλμαν, σιδη-

ρόδρομον, πλοῖα πάσης φύσεως καὶ τὰ ἱπτάμενα δελφίνα καὶ ἀποστολικῶς.

Εἰς πολλὰ σημεῖα διαφαίνεται ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ ὁ λυρισμὸς ἀπὸ τοὺς ὁποίους διακατέχεται, σελ. 247-8 καὶ ἄλλαχού.

«... ὀφείλουμε νὰ προχωρᾶμε μπροστά. Μ' αὐτὸ τὸ πρῶσιμα πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζουμε τὰ μουσουλμανικὰ μνημεῖα ὡς τέχνη καὶ ὡς ἱστορία, ἀφοῦ ἀποτελοῦν ἱστορία». Σελίδες 182-3 «καὶ στὰ βήματά μου στὴν Πόλη, κοντὰ τριάντα χρόνια, μετρῶ μεγάλες φιλίες, μὰ καὶ μεγάλες ἀπουσίες. Καὶ μνήματα... Ἴσως γι' αὐτὸ νιώθω κι ἐγὼ κάποιες στιγμῆς πὼς κάπου χάθηκα μέσα στοὺς δρόμους τῆς», σελίδες 205-206.

Ἡ Μητρόπολις Χαλκηδόνος φιλοξενεῖ μέσα εἰς τὰ ὄρια τῆς δύο τάφους πατριαρχικούς: 1. Ἄνθιμος ΣΤ' ὁ Κουταλιανός. Κανδυλλί, ναὸς τῆς Μεταμορφώσεως, σελίδες 242-243. (1845-1848, 1853-1855, 1871-1873). 2. Γερμανὸς Ε'. Χαλκηδών. Ναὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος, σ. 22 (1913-1918).

Ἡ ἀσθένεια καὶ ἡ παραίτησις ἀπὸ τοῦ θρόνου τοῦ ΚΠόλεως Μαξίμου Ε' (1946-1948) καὶ ἡ ἐκλογή τοῦ ἀπὸ Ἀμερικῆς Ἀθηναγόρου (1948-1972) χρειάζονται περαιτέρω ἔρευναν. Σελίδες 106, 220.

Μέσα εἰς τὸ μητροπολιτικὸν μέγαρον τῆς Χαλκηδόνος, σὲ κατάλληλον θέσιν ὑπάρχει τὸ παρεκκλήσιον τῶν Ἁγίων Πατέρων τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου. «Πρόκειται μᾶλλον γιὰ τὸ νεότερο ἑλληνορθόδοξο ναὸ τῆς Πόλης, ἀφοῦ ἰδρύθηκε στὰ 1995». Ἰδρυτῆς του ὁ Χαλκηδόνος Ἰωακείμ Νεραντζούλης, σ. 26.

Ὁ συγγραφεὺς ἀρέσκειται εἰς τὴν χρήσιν τῶν ὄρων πρῶτος, μόνος, νέος, μοναδικός, σελίδες 28, 31, 93, 179, 226.

Ἡ Τουρκικὴ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία τοῦ Τουρκικοῦ Κόσμου ἐξυπηρετεῖ τὰς θρησκευτικὰς καὶ πνευματικὰς ἀνάγκας τῶν Τοῦρκων τῆς Τουρκίας ἀλλὰ καὶ τῶν

ἐκτός τῆς χώρας ταύτης διαβιούντων. Συνιστα δὲ ἓνα νέον φαινόμενον καὶ μίαν νέαν πραγματικότητα, σελίδες 37, 201-202.

Ὁ περὶ Ἑβραίων φόβος

Εἰς τὴν Πόλιν μας αἱ σχέσεις ἰδίως τῶν ἐκεῖ διαβιούντων μεινοτήτων ἐμφανίζονται ὀμαλαί. Ἐνίοτε ὁμως συνέβαινον καὶ παρεξηγήσεις. Εἰς τὸ κείμενον γίνεται λόγος γιὰ μίαν ἄδικον καὶ ψευδῆ κατηγορίαν ἢ «συκοφαντίαν τοῦ αἵματος», γιὰ ὑποτιθεμένη τελετουργικὴν χρῆσιν αἵματος ἑτεροθρήσκων. Ὁ συγγραφεὺς καταθέτει τὴν προσωπικὴν του μαρτυρίαν.

«Εἶναι ἀφενὸς ἐπειδὴ πολλάκις κατακρίθηκα ἄδικα γιὰ τὴν ἐνασχόληση καὶ τὴν ἀγάπη μου γιὰ τὴν ἑβραϊκὴ κοινότητα τῆς πόλης καὶ ἐν γένει γιὰ τὸν πολλάκις καταδικασθέντο Ἑβραϊκὸ λαό, καὶ ἀφετέρου ἐπειδὴ πιστεύω πὼς μὴ ἀπὸ τὶς αἰτίες τῆς κατάρρευσης τῆς Ἑλληνορθόδοξης μειονότητας καὶ τῆς Ἐξόδου τῆς ἀπὸ τὴν Πόλη εἶναι ἡ ἐσωστρέφειά της καὶ τὰ ἀρνητικὰ ἀντανακλαστικά της ἀπέναντι στὶς ὑπόλοιπες πληθυσμιακὰς ομάδες, ὁ ἀδικαιολόγητος φόβος τοῦ Ἄλλου», σελίδες 10, 70-71, 228-231.

Ὡς γόνος τῆς Πόλεως καὶ ἐπὶ δεκαετίας μόνιμος μέχρι σήμερον κάτοικος αὐτῆς, νομίζω ὅτι τὸ ὄλον τοῦτο θέμα μὲ τὰς παραμέτρους αὐτοῦ χρῆζει περισσοτέρας μελέτης καὶ ἀκριβολόγου ἐξετάσεως.

Εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως τὸ γεγονός ὅτι μετὰ ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν διαφόρων ἐργασιῶν του ὁ συγγραφεὺς εἰς τὰς γενικευμένης φύσεως μελέτας του διὰ τοὺς Ρωμοὺς καὶ τοὺς Ἑβραίους ἀφιερώνει τὸν ἀναλογούντα ἀριθμὸν σελίδων, κατὰ ἓνα ἀντικειμενικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν τρόπον. Καὶ μὲ τὰς ἄλλας εἰδικῆς φύσεως διατριβὰς του περὶ τῶν Ἑβραίων τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ εὐρύτερου χώρου

θεωρεῖται ὁ εἰδικὸς ἐπὶ τοῦ θέματος.

Ἐδῶ ἐντάσσεται καὶ τὸ ἰδιαίτερον τμήμα, ὅπου γίνεται λόγος διὰ μίαν ὀμάδα Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης, οἱ ὅποιοι προσήλθον ὀμαδικῶς εἰς τὸ Ἰσλάμ, τοὺς οὕτω λεγομένους Θεσσαλονικεῖς, τοὺς Ντομῆδες (ἀλλαξοπιστήσαντας). Ἡ παρουσίασις τοῦ θέματος τούτου εἶναι ἀξιόπιστος, σελίδες 207-214.

Μνημονεύεται ἡ λειτουργία «Ἐπαρχιακοῦ ὀρφανοτροφείου εἰς τὸ Παντεῖχιον», σ. 160. «Ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἦταν πάντοτε ἀνεκτικὴ στὴν ἐγκατάσταση ἐδάφη της, τῶν κάθε λογῆς προσφύγων καὶ κληρονομηθέντων γιὰ πολιτικούς ἢ θρησκευτικούς λόγους...», σ. 259.

ΚΑΤΑΚΛΕΙΣ: Τὸ βιβλίον τοῦτο, τὸ ὁποῖον γράφεται ἀπὸ ἓναν ὄριμον καὶ καταξιωμένον συγγραφέα, εἰδικὸν ἐπὶ τοῦ θέματος, καταλαμβάνει μίαν ἰδιαίτερον εἰς τὰς περὶ τῆς Μητροπόλεως Χαλκηδόνος καὶ εὐρύτερον τῆς Ἐκκλησίας ΚΠόλεως σπουδὰς.

Χαλκηδῶν
Εὐφημίας Μεγαλομάρτυρος
16 Σεπτ. 2014

Βασίλειος Θ. Σταυρίδης

ΑΡΧΙΜ. ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ Ι. ΧΑΤΖΗΦΡΑΙΜΙΔΗ (ἀναπλ. Καθηγ. τῆς Παιδαγωγικῆς Σχολῆς Φλώρινας), *Ἡ ἀλληλογραφία τῶν Ἁγίων Ἀύγουστίνου καὶ Ἱερωνύμου. Ἀπὸ τὸν sensus στὸν consensus*, Ἐκδ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2015¹.

Τὸ βιβλίον ποὺ παρουσιάζουμε σήμερον ἐνώπιόν σας τὸ ἔχει ἐκπονήσει ὁ πανοσιο-

1. Στις 15 Νοεμβρίου 2015, σὲ αἴθουσα τοῦ ξενοδοχείου ΑΜΑΛΙΑ τῆς πλατείας Συντάγματος καὶ σὲ ἐκδήλωση ποὺ ὀργάνωσε ὁ ἐν Ἀθῆ-

λογιώτατος ἀρχιμανδρίτης Εἰρηναῖος Ἰ. Χατζηγεφραμιίδης, ἱεροκήρυκας τῆς Ἱ. Μ. Φλώρινης, Πρεσπῶν καὶ Ἑορδαίας καὶ ἀναπληρωτῆς καθηγητῆς τῆς Παιδαγωγικῆς Σχολῆς Φλώρινας. Ἔχει τίτλο «Ἡ ἀλληλογραφία τῶν Ἁγίων Αὐγουστίνου καὶ Ἱερωνύμου» καὶ ὑπότιτλο «Ἀπὸ τὸν sensus στὸν consensus», πὺ σημαίνει στὰ ἑλληνικά «ἀπὸ τὸ φρόνημα [τὸν νοῦ, τὸ λογικό] στὴ συμφωνία». Στὴν ἐκκλησιαστικο-πατερικὴ γλῶσσα εἶναι γνωστὴ ἡ λατινικὴ φράση: consensus Patrum, πὺ σημαίνει ἑλληνιστί: ἡ συμφωνία τῶν Πατέρων.

Τὸ βιβλίον ἀφιερώνεται στὸν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Ἱερώνυμο μὲ ἀναγραφή στὸ ἐσόφυλλο ἐπίκαιρου παραθέματος ἀπὸ τίς «Διαταγές τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων» (2,20). Εἶναι ἔκδοση τοῦ Ἐκδοτικοῦ Οἴκου Κ. καὶ Μ. Ἄντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2015.

Τὰ περιεχόμενα τοῦ βιβλίου ἀπαρτίζονται ἀπὸ λιτὰ Προλεγόμενα, κατατοπιστικὴ Εἰσαγωγή (σσ. 11-19), 11 Ἐπιστολές μεταφρασμένες ἀπὸ τὴ λατινικὴ στὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα (6 τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου καὶ 5 τοῦ Ἱερωνύμου, σσ. 22-158), Ἐπίμετρο (σσ. 159-162), Βιβλιογραφία (σσ. 163-166), Εὐρετήρια (χωρίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὀνομάτων καὶ πραγμάτων, σσ. 171-174). Τὸ βιβλίον εἶναι σχήματος 22x15 καὶ ἀριθμεῖ 174 σελίδες. Ἔχει ὅμως μεγάλον βεληνεκές καὶ ἀντίστοιχο εἰδικὸ βάρος

ναὶς Σύλλογος τῶν Φλωρινιωτῶν, παρουσιάστηκε τὸ βιβλίον τοῦ Ἀρχιμ. Εἰρηναίου Ἰ. Χατζηγεφραμιίδη, ἱεροκήρυκα τῆς Ἱ. Μ. Φλώρινης, Πρεσπῶν καὶ Ἑορδαίας καὶ ἀναπληρωτῆς καθηγητῆ τῆς Παιδαγωγικῆς Σχολῆς Φλώρινας μὲ τίτλο «Ἡ ἀλληλογραφία τῶν Ἁγίων Αὐγουστίνου καὶ Ἱερωνύμου» καὶ ὑπότιτλο «ἀπὸ τὸν sensus στὸν consensus».

καὶ ἐπιπλέον ἄμεση ἀναφορὰ σὲ σημαντικὰ θέματα, ὅπως εἶναι π.χ. ἡ γλῶσσα μὲ τὰ δύο παιδιὰ τῆς, τὴ μετάφραση καὶ τὴν ἐρμηνεία, μεγέθη δηλαδὴ χωρὶς τὰ ὅποια ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ ἐπικοινωνήσῃ οὔτε μὲ τὸν ἑαυτό του, οὔτε μὲ τὸν συνάνθρωπό του, οὔτε μὲ τὸν Θεό. Ἄλλωστε, ἡ σχετικὴ ἀδιαφορία πὺ παρατηρεῖται στὶς μέρες μας γύρω ἀπὸ τὸ γλωσσικὸ μάθημα, τὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν καὶ σὲ ἰκανὸ βαθμὸ καὶ τὸ μάθημα τῆς Ἱστορίας ἔχει τὴν ἀπόλυτη σχεδὸν συνεισφορά τῆς μεταφυσικῆς ἀνεσιτότητας, γιὰ τὴν ὁποία σημνύονται σήμερα λογῆς-λογῆς προπετεῖς καὶ αὐθάδεις, οἱ ὅποιοι ὑπηρετοῦν, χωρὶς ἴσως νὰ τὸ κατανοοῦν, μιὰ μορφή πολὺ ἐπικίνδυνου φονταμενταλισμοῦ. Νὰ σημειώσω ὅτι τὸ ἐπίθετο αὐθάδης (ἀπὸ τὰ ρ. ἀνδάνω καὶ ἥδομαι) σημαίνει: φίλαυτος, αὐθαίρετος, θρασύς, ὑπερόπτης, ἰσχυρογνώμων, αὐτὸς πὺ δὲν κάνει παρὰ ὅ,τι τὸν εὐχαριστεῖ, ὁ ἐγωιστής.

Μὲ τὸν π. Εἰρηναῖο συναντηθήκαμε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἡμέρα παρουσίας τοῦ βιβλίου!

Τρεῖς εἶναι οἱ λόγοι πὺ μὲ πολλὴ εὐχαρίστηση καὶ ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον μὲ παρακίνησαν νὰ εἶμαι συμπαρουσιαστῆς τοῦ βιβλίου μαζί μὲ τὸν ἐκλεκτὸ νεαρὸ συνάδελφό μου κ. Γεώργιο Σταυρόπουλο, Λέκτορα τοῦ Τμήματος Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΕΚΠΑ. Ὁμολογῶ ὅτι ὠφελήθηκα πολλαπλῶς.

Ὁ πρῶτος λόγος ὀφείλεται στὸ ὅτι ὁ π. Εἰρηναῖος διαδέχθηκε στὸ Παιδαγωγικὸ Τμήμα τῆς Φλώρινας ἕναν ἄξιο καθ' ὅλα πανεπιστημιακὸ συνάδελφό μου, συνεπῆ στὶς ἀρχές τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καὶ τῆς ἀντίστοιχης μεθοδολογίας, ὁ ὅποιος δὲν φείσθηκε γιὰ ὅσο χρόνο τὸν γνωρίζω κόπων καὶ μόχθων, ὥστε νὰ ἀνταποκρίνε-

ται στίς ποικίλες ύλικοτεχνικές, διοικητικές και διδακτικές ανάγκες, αλλά και στη στελέχωση τής ακριτικής Παιδαγωγικής Σχολής με άρτιο επιστημονικό προσωπικό και βεβαίως με την οργάνωση μεταπτυχιακών προγραμμάτων και την εκπόνηση μεταπτυχιακών τίτλων σπουδών (Masters) και διδακτορικών διατριβών. Πρόκειται για τόν άρτι άφυπηρετήσαντα πρωτοβάθμιο καθηγητή του Τμήματος Θεολογίας τής Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ κ. Κωνσταντίνου Δελικωσταντή.

Ο δεύτερος, γιατί ο π. Ειρηναίος, κληρικός ών, ανέλαβε τή μετάφραση λατινικών κειμένων και μάλιστα από τόν χώρο τής επιστολογραφίας δύο άριστων χειριστών τής λατινικής γλώσσας και έν ταυτώ κορυφαίων Πατέρων τής Δυτικής Έκκλησίας.

Και ο τρίτος, διότι σέ μία έποχή κατά τήν όποία ύποχωροϋν σχεδόν κατά κράτος οί άνθρωπιστικές σπουδές σ' όλον τόν κόσμο και στην πατρίδα μας, ο π. Ειρηναίος δήλωσε εύθαρσώς «παρών». Αυτή καθ' αυτή λοιπόν ή προσπάθειά του άποτελεί θετικό γεγονός μπροστά στη γενική κρίση πού αντιμετωπίζουν σήμερα οί επιστήμες του ανθρώπου και οί κλασικές σπουδές τόσο τής αρχαίας ελληνικής όσο και τής λατινικής γλώσσας και γραμματείας. Με άπλά λόγια, ή άξιέπαινη προσπάθεια του π. Ειρηναίου στέκεται σθεναρά άπέναντι στην κυριαρχία τής lingua oecconomica τών συμβούλων έπιχειρήσεων και στη λεγόμενη εργαλειακή ή χρησιμοθηρική όρθολογικότητα. Ποτέ σχεδόν στο παρελθόν δεν υπέφερε περισσότερο ό τόπος μας από την καταθλιπτική κυριαρχία τών άριθμών και από την άτακτη ύποχώρηση τών διαχρονικών άρχών και άξιών πού στήριξαν στο άπώτερο και άπώτατο παρελθόν, παρά τίς όποιες

έσωτερικές και έξωτερικές δυσκολίες, τό άξιακό σύστημα τών Πανελλήνων και στη συνέχεια τήν πίστη τών Όρθόδοξων Έλλήνων στην άλήθεια τής χριστιανικής Άποκάλυψης. Δυστυχώς ή εύτυχώς, πρέπει να όμολογήσουμε ότι είναι σφυρηλατημένο στο άμόνι τής ιστορίας τό άξίωμα πώς κάθε οικονομική και κοινωνική κρίση είναι πρώτιστα ήθική και πνευματική. Σύμφωνα δε και με τούς δύο λατινιστές Πατέρες τής Δυτικής Έκκλησίας, τόν Αύγουστίνου και τόν Ίερώνυμο, ή κρίση είναι συγχρόνως και θρησκευτική και θεολογική και μάλιστα εις πείσμα όλων όσοι παριστάνουν στη διαχρονία τής ιστορίας τούς μη θρησκευόμενους ή/και τούς άθεους.

Τά πρόσωπα τών όποιών ο π. Ειρηναίος μετέφρασε τίς συγκεκριμένες έπιστολές από τή λατινική στην ελληνική γλώσσα, είναι οί δύο Άγιοι τής ένωμένης αρχαίας Έκκλησίας. Ο Ίερώνυμος, πρεσβύτερος στο άξίωμα τής ιερωσύνης και στην ήλικία, και ο Αύγουστίνος, έπίσκοπος στην πόλη τής Ίπλώνος στη Β. Αφρική. Και οί δύο είναι ικανότατοι επιστολογράφοι, γιατί γνωρίζουν πολύ καλά τό ιδίότυπο αυτό λογοτεχνικό είδος τής αρχαιότητας, πού παρεμβλητο καταρχάς μέσα σέ άλλα έργα πολλών, έγινε πολύ νωρίς αυθύπαρκτο και γνωστό ως τό λογοτεχνικό είδος τής *επιστολογραφίας*. Άλλωστε, σέ 150 άνέρχονται οί σωζόμενες έπιστολές του Ίερωνύμου και σέ 270 του Αύγουστίνου. Στο βιβλίο του ο π. Ειρηναίος επιλέγει συνολικά 11 έπιστολές, μερικές πολύ μακροσκελείς: 6 συνολικά του Αύγουστίνου και 5 του Ίερωνύμου.

Λίγα λόγια τώρα για τούς Αύγουστίνου και Ίερώνυμο. Σύμφωνα με διαπρεπή όρθόδοξο θεολόγο του έλλαδικού χώρου, ο Αύγουστίνος χαρακτηρίζεται ως «κορυ-

φαίος διδάσκαλος τῆς ἀρχαίας Δυτικῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ὁποῦοι ἡ κληρονομία παραμένει ἐπιβλητική μέχρι σήμερα, γιατί ἔχει εἰσφέρει ἀνεκτίμητη συμβολή στή δυτική Ὁρθοδοξία. Λόγω ὅμως καὶ μερικῶν ἄκρως τολμηρῶν ἐκφάνσεών της καὶ τῆς ἀνισομέρειας τῶν τόνων της, παραχώρησε ἔδαφος στή διαμόρφωση ἀνορθόδοξων τάσεων, ἀκόμη καὶ κακοδοξιῶν. Μεταξὺ τῶν τελευταίων λογίζεται καὶ ἡ πλάνη περὶ τοῦ ἀπόλυτου προορισμοῦ, πὺν ἀναπτύχθηκε στοὺς κόλπους τῆς «Διαμαρτυρήσεως» (ΘΗΕ 3 [1963] 459).

Ὁ Ἱερώνυμος θεωρεῖται ἐπίσης σπουδαῖος θεολόγος. Σημαντικὸς σταθμὸς στή ζωὴ του ὑπῆρξε ἡ μετάβασή του στὴν Ἀνατολή, μὲ τελικὸ στόχο νὰ φθάσει στὴν Ἁγία Γῆ. Μετὰ ἀπὸ τὸ 373, μέσῳ Ἑλλάδας καὶ Μ. Ἀσίας, ἔφθασε στὴν Ἀντιόχεια τῆς Συρίας καὶ ἐμόνασε στὴν ἔρημο τῆς Χαλκίδος μερικὰ ἔτη, μελετώντας συγχρόνως Ἑλληνες θεολόγους καὶ τίς γλώσσες ἑλληνικὴ καὶ ἑβραϊκὴ. Ἄκουσε κηρύττοντα τὸν Γρηγόριο τὸν Θεολόγο, μετέφρασε Ὠριγένη καὶ Εὐσέβιο Καισαρείας καὶ γνώρισε τὸν Γρηγόριο Νύσσης. Ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στὴ Βηθλεέμ, ὅπου ἴδρυσε δύο κοινότητες, ἓνα ἀνδρικό καὶ ἓνα γυναικεῖο. Μετέφρασε στὰ λατινικὰ τὴν Π.Δ., βάσει τοῦ ἑβραϊκοῦ πρωτοτύπου καὶ ἄλλων γνωστῶν μεταφράσεων. Πρόκειται γιὰ τὴ γνωστὴ Vulgata (= κοινὴ, λαϊκὴ). Μετέφρασε ἐπίσης πολλὰ ἔργα ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν θεολογικὴν Γραμματεία μὲ τὴν παρότρυνση καὶ τοῦ Αὐγουστίνου.

Τὸ θέμα τῶν μεταφρασμένων στὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὸν π. Εἰρηναῖο ἐπιστολῶν τῶν δύο μεγάλων Δυτικῶν θεολόγων ἀναφέρεται στὴ γνωστὴ περικοπή τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς τοῦ ἀποστόλου Παύλου, κεφ. 2, στίχοι 11-14. Τὸ συγκεκρι-

μένο ἀπόσπασμα ἀφορᾷ τὸ γνωστὸ ἐπεισόδιο μεταξὺ τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου στὴν Ἀντιόχεια. Συγκεκριμένα: Ὅταν ἦλθε ὁ ἀπόστολος Πέτρος στὴν Ἀντιόχεια, ἔτρωγε στὰ κοινὰ δεῖπνα τῶν πρώτων χριστιανῶν μαζί μὲ τοὺς πρώην ἐθνικούς, δηλαδὴ τοὺς εἰδωλολάτρες, τροφές ἀπαγορευμένες γιὰ τοὺς Ἰουδαίους. Σὰν ἦρθαν ὅμως ἐκεῖ μερικοὶ ἄνθρωποι τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου, δηλαδὴ Ἰουδαῖοι ἀπὸ τὴν Παλαιστίνη, ὁ Πέτρος ἀποχωροῦσε καὶ διαχώριζε τὴ θέση του, ἐπειδὴ φοβόταν τοὺς Ἰουδαίους. Μαζί μὲ τὸν Πέτρο ἄρχισαν νὰ ὑποκρίνονται καὶ οἱ ὑπόλοιποι Ἰουδαῖοι. Σ' αὐτὴν τὴν πρακτικὴ παρασύρθηκε ἀκόμη καὶ ὁ ἀπόστολος Βαρνάβας. Ὅταν ὁ Παῦλος διαπίστωσε, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος στὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴ του, ὅτι οἱ περὶ τὸν Πέτρο δὲν βαδίζουν σύμφωνα μὲ τὴν ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου, εἶπε στὸν Πέτρο ἐνώπιον ὄλων: «Ἐὰν ἐσὺ πὺν εἶσαι Ἰουδαῖος ζεῖς σὰν ἐθνικός καὶ ὄχι σὰν πιστὸς στὸν νόμο Ἰουδαῖος, τότε γιατί ἐξαναγκάζεις τοὺς ἐθνικούς (δηλ. τοὺς εἰδωλολάτρες) νὰ ζοῦν σὰν Ἰουδαῖοι;».

Αὐγουστίνος λοιπὸν καὶ Ἱερώνυμος διαφώνησαν ἐπὶ τοῦ συγκεκριμένου θέματος ἀνοικτὰ. Εἰδικότερα: Ὁ μὲν Αὐγουστίνος ὑποστήριξε ὅτι ἡ ἐπιτίμηση τοῦ Πέτρου ἀπὸ τὸν Παῦλο ἦταν πραγματικὴ καὶ ὄχι ὑποκριτικὴ, ὁ δὲ Ἱερώνυμος, ὁ ὁποῖος ἀκολουθοῦσε τοὺς Πατέρες τῆς Ἀνατολῆς, ὑποστήριξε ὅτι ἡ ἐπιτίμηση ἦταν φαινομενικὴ, δηλαδὴ εὐκαιριακὴ. Καὶ οἱ δύο ὡστόσο ἐπιδίωκαν νὰ ὑπερασπιστοῦν τὴν ἀλήθεια τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἔναντι τῶν διαφόρων αἵρετικῶν, τῶν παγανιστῶν καὶ ἰδιαιτέρως ἔναντι τοῦ νεοπλατωνικοῦ φιλοσόφου Πορφυρίου. Ἦδη ὅμως πρὶν ἀπὸ τοὺς Ἱερώνυμο καὶ Αὐγουστίνο ὁ Γάιος Μάριος

Βικτωρίνος (περίπου 280-363), συγγραφέας, φιλόσοφος και ένας από τους διαπρεπέστερους ρήτορες της εποχής του, χαρακτηρίζει την πράξη του Πέτρου *peccatum* (= αμάχημα). Ο Βικτωρίνος έγινε χριστιανός μετά από έσωτερική προσωπική πάλη το 355.

Η άποψη του Ίερωνύμου περι ύποκριτικής διαφωνίας μεταξύ των δύο Άποστόλων, όπως όρθως σημειώνει ο π. Ειρηναίος, είχε διατυπωθεί πολύ νωρίς από τον Ώριγένη, σχετικά κείμενα του οποίου χρησιμοποιεσαν ως κύρια πηγή του ύπομνήματος του Ίερωνύμου στην *πρός Γαλάτας* επιστολή του άπ. Παύλου. Την ίδια έρμηνευτική γραμμή ακολούθησαν επίσης και άλλοι Πατέρες της Ανατολής, μεταξύ των οποίων ο Δίδυμος ο Τυφλός και ο Ίωάννης ο Χρυσόστομος, στη γραμμή των οποίων ακολούθησε και ο Ίερώνυμος. Θα αναφέρω δύο παραδείγματα. Το πρώτο ανήκει στον Ίερώνυμο και τὸ αναφέρει στο βιβλίο του και ο π. Ειρηναίος. Ο Ίερώνυμος λοιπόν παρομοιάζει τους άποστόλους Πέτρο και Παύλο με δύο συνηγούρους, οί οποίοι σκηνοθετούν τις δίκες των πελατών τους. Παραλέμω σχετικά στο βιβλίο του π. Ειρηναίου (σ. 15) και στην *Α΄ προς Κορινθίους* επιστολή του Παύλου (9,19-23).

Τὸ δεύτερο παράδειγμα καταχωρίζεται στον *Α΄ Λόγο περι Ίερωσύνης του Χρυσόστομου* (PG 48, 629), όπου χρησιμοποιεί και η φράση «εὐκαιρος ἀπάτη». Τὸ περιστατικό ἐξελισσεται ὡς ἑξῆς: Κάποιος πὸν εἶχε ὑψηλὸ πυρετὸ ζητοῦσε ἀπὸ τοὺς οἰκείους του νὰ τοῦ δώσουν νὰ πιεῖ κρασί με κίνδυνο νὰ πάθει ἀποπληξία (δηλαδή ὀργανική παράλυση λόγω μειωμένης αἱματώσεως τοῦ ἐγκεφάλου). Ὁ γιατρὸς πὸν κάλεσαν οἱ οἰκείοι τοῦ ἐμπύρετου κατόρθωσε με τέχνασμα νὰ ποτίσει τὸν ἀσθενή

με νερὸ ἀντὶ γὰ κρασί καὶ ἔτσι τοῦ ἔσωσε τὴ ζωή. Ὁ γιατρὸς δηλαδή διέπραξε ἕνα εἶδος ἀπάτης, τὴν ὁποία ὁμως ἀπαιτοῦσε ἡ περίσταση, ἡ εὐκαιρία, γὰ νὰ μὴν κινδυνεύσει ἡ ὑγεία τοῦ ἀσθενοῦς, ἐνῶ ἀντίθετα, κινδύνευε ὁ γιατρὸς. Τὸ συγκεκριμένο τέχνασμα ὁ Χρυσόστομος τὸ ἐνέκρινε καὶ τὸ χαρακτηρίσε, ὅπως εἶπαμε, εὐκαιρη – δηλαδή εὐκαιριακὴ ἢ περιστασιακὴ – ἀπάτη. Μία τέτοιου εἴδους σκηνοθεσία λειτουργεῖ πάντοτε ὑπὲρ τοῦ ἀπατημένου καὶ ποτὲ ὑπὲρ τοῦ ἀπατῶντος. Τὸ προκείμενο παράδειγμα δηλαδή δὲν ἔχει καμία σχέση με τὸ προτεσταντικὸ ἀξίωμα: «ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα». Δείχνει ὁμως ὅτι καθόσον ἡ Ἐκκλησία βρίσκει τὴν ἐνότητά της, εἶναι δυνατὸν νὰ εὐρεθῆ ὁ *consensus communis*, δηλαδή τὸ κοινὸ φρόνημα μεταξύ των χριστιανῶν τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν. Μὲ ἄλλα λόγια στὴν προκείμενη περίπτωση λειτουργεῖ ὁ γνωστὸς καὶ ἀπὸ τὸ Καν. Δίκαιο τῆς Ἐκκλησίας θεσμὸς τῆς Οἰκονομίας.

Μία δευτερεύουσα διαφωνία πὸν εἶχαν οἱ δύο Ἅγιοι ἐντοπίζεται στο χωρίο *Ἰωνᾶ* 4,6 καὶ ἀφορᾷ τὴ λέξη «κολοκύνθη» τοῦ κειμένου τῆς μετάφρασης τῶν Ο΄, τὴν ὁποία ἀποδέχεται ὁ Αὐγουστίνος, ὃχι ὁμως καὶ ὁ Ίερώνυμος, ὁ ὁποῖος στὴ δική του λατινικὴ μετάφραση τῆς Π.Δ. χρησιμοποιεῖ τὴ λέξη *hedera*, δηλαδή κισσός. Ἡ συγκεκριμένη μεταφραστικὴ διαφορὰ ἀπασχόλησε καὶ τοὺς δύο Ἅγίους ἀρκετά, παρ' ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Ίερώνυμος τὴ χαρακτηρίζει γελοία. Ἡ χρῆση τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης λέξης ἔχει τὴν ἀναγωγὴ της στὸ γεγονός ὅτι πρόκειται γὰ τὸ κείμενο τῆς Π. Διαθήκης τῶν Ο΄, τὸ ὁποῖο ἀκόμη καὶ στὴ λεπτὴ κὴ του διατύπωση ἦταν ἀπολύτως σεβαστὸ ἀπὸ τὸ πλῆρωμα τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ ἱερός Αὐγουστίνος στὴν 71η

ἐπιστολή του πού ἀπέστειλε στὸν Ἱερώνυμο τὸ 403. Γιὰ νὰ ἐπικαιροποιήσουμε λίγο τὸ θέμα, ἄς θυμηθοῦμε πόσο λεπτή εἶναι μίᾳ ἀπόφαση μεταφράσεως ἀγιογραφικῶν ἢ καὶ ὑμναγιολογικῶν κειμένων, ἀκόμη καὶ γιὰ λειτουργικὴ ἢ ἄλλη παραπλήσια χρῆση. Φαίνεται ὅτι ἡ ἐνότητα, τὸ δέσιμο τοῦ εἴδους, δηλαδὴ τῆς μορφῆς μὲ τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων, τῶν προσώπων καὶ τῶν κειμένων ἀκόμη καὶ τοῦ σύμπαντος κόσμου, δὲν εἶναι τόσο ἀπλά πράγματα. Ἄς φέρομε στὸ μυαλό μας γιὰ δευτερόλεπτα τὶς περιβαλλοντικὲς ἀλλαγές ἢ τὴ μόνωση τοῦ περιβάλλοντος καὶ τόσα ἄλλα δυσάρεστα πού συμβαίνουν καὶ σὲ ἐπιστημονικὰ κέντρα πλαστικῶν ἐπεμβάσεων ἢ σὲ διάφορα ἰνστιτούτα ὁμορφιάς, τὰ ὁποῖα δὲν ἀλλάζουν πάντοτε τὴ μορφή τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ σώματος ἐπὶ τὰ βελτίω!

Γιὰ νὰ ἐπανέλθουμε πάντως στὴν «κολοκύνθη» τοῦ Ἰωνᾶ, περὶ τῆς ὁποίας ἀκοῦμε στοὺς ἱεροὺς Ναοὺς τὸ πρωὶ τοῦ Μ. Σαββάτου, ὀφείλομε νὰ τονίσουμε ὅτι ὁ Θεὸς ἐνδιαφέρεται γιὰ ὅλα, καὶ γιὰ τὰ πιὸ ἀσημαντα δημιουργήματά Του, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι πολλὲς φορὲς μικρόψυχος καὶ σκληρός, ἀκόμη καὶ ἔναντι τῶν συνανθρώπων του! Στὴ συγκεκριμένη περίπτωση ὁ Ἰωνᾶς ἀδιαφόρησε γιὰ τὴ σωτηρία τῶν κατόικων τῆς Νινευὶ καὶ λυπήθηκε σφόδρα, γιὰτὶ ἓνα σκουλίκι ἔκοψε τὴ ρίζα μιᾶς κολοκυθιάς, ἡ ὁποία θὰ ξεραϊνόταν καὶ δὲν θὰ προστάτευε πιὰ τὸ κεφάλι τοῦ Ἰωνᾶ ἀπὸ τὸν καυτὸ ἥλιο.

Ὁ π. Εἰρηναῖος, στὰ λιτὰ Προλεγόμενα τοῦ βιβλίου του, ἐξομολογεῖται ὅτι «ὁ πόθος του νὰ γνωρίσει ὁ ἴδιος τοὺς Πατέρες τῆς Δύσεως σιγῶκαίε μέσα του» ἤδη πρὸ 25 ἐτῶν, ὅταν, ὅπως ὁ ἴδιος σημειώνει, τὸν ἀξίωκε ὁ Κύριος νὰ ἐκδώσει ὡς πρωτόλειο στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα τὸ ἔργο τοῦ ἁγίου

Εἰρηναίου, ἐπισκόπου Λουγδούνου (πρόκειται γιὰ τὴ γνωστὴ πόλη Λυὼν τῆς ΝΔ Γαλλίας) μὲ τὸν χαρακτηριστικὸ τίτλο: *Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως*.

Νὰ τονίσουμε ἐπ' εὐκαιρίᾳ ὅτι ὁ σημαντικὸς αὐτὸς Πατέρας τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας διεῖδε τὸν κίνδυνο τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Ἀποκαλύψεως μέσῳ μιᾶς ψευδοῦς καὶ γι' αὐτὸ ψευδώνυμης γνώσεως, πού κατόρθωσε νὰ ἐκπροσωπηθεῖ μὲ τὴν μεγάλης ἰσχύος αἵρεση τοῦ Γνωστικισμοῦ. Ὁ Γνωστικισμὸς, ὡς γνωστόν, συντάραξε ὀλόκληρη τὴ Β. Ἀφρική καὶ κυρίως τὴν Ἀλεξάνδρεια, πού ἀποτελοῦσε τὸ κέντρο καὶ τὴ χροάνη πολλῶν θρησκευτικῶν, πολιτισμικῶν καὶ φιλοσοφικῶν τάσεων καὶ θεωριῶν. Ἐκεῖ γεννήθηκε καὶ ἀνδρώθηκε καὶ ἡ αἵρεση τῶν αἰρέσεων, ὁ Ἀρειανισμὸς, τοῦ ὁποίου τέκνα ὑπῆρξαν ὅσοι μέχρι σήμερα προσπάθησαν νὰ ἀποδυναμώσουν καὶ στὴ συνέχεια νὰ ἀλώσουν τὸ μυστήριό τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας.

Ὅμως, ὁ π. Εἰρηναῖος συγκινήθηκε, δικαίως κατ' ἐμέ, καὶ γιὰ ἓναν ἄλλο λόγο: γιὰ τὸ ὅτι ὁ Εἰρηναῖος «βρέθηκε ἀγωνιζόμενος στὸ δυτικὸ στρατόπεδο τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας». Γιὰ ὅσους δὲν τὸ γνωρίζουν, ὁ Εἰρηναῖος γεννήθηκε στὴ Σμύρνη γύρω στὸ 140 μ.Χ. Ἀπὸ ἐκεῖ μετανάστευσε νωρὶς γιὰ τὸ Λούγδουνο (τὴν Λυὼν), ὅπου ἔγινε ἐπίσκοπος.

Σημειολογικὰ λοιπὸν καὶ τοπογραφικὰ ἀποτιμώντας τὰ πράγματα, θὰ ἔλεγα ὅτι ἀφετηριακὴ καὶ συνεπικτικὴ δύναμη τῆς μεταφραστικῆς δραστηριότητος τοῦ π. Εἰρηναίου εἶναι ὁ ὁμώνυμὸς του ἐπίσκοπος τῆς Λυὼν, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ βρέθηκε καὶ ἔδρασε στὴ Δύση χάριν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα γιὰ τὸ γνωστὸ θέμα τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα. Ἀπὸ τοὺς

άλλους δύο Ἁγίους, τῶν ὁποίων τὶς ἐπιστολὲς μεταφράζει ὁ π. Εἰρηναῖος, ὁ μὲν Ἱερώνυμος ἔφυγε ἀπὸ τὴ Δύση καὶ κατέληξε στὴν Ἀνατολὴ καὶ συγκεκριμένα, ὅπως προαναφέραμε, σὲ μοναστήρι τῆς Βηθλεέμ, ὁ δὲ Αὐγουστίνος ἔμεινε κάπου στὴ μέση, ἀλλὰ σὲ περιοχὴ τῆς Βορείου Ἀφρικήs. Καλύπτουν δηλαδὴ καὶ οἱ τρεῖς Πατέρες, τοπογραφικά-γεωγραφικά, ὁλόκληρο τὸν τότε χριστιανικὸ κόσμο.

Ἡ συγκεκριμένη ἀλληλογραφία Ἱερωνύμου καὶ Αὐγουστίνου ἐξελίσσεται πολὺς φορὲς σὰν σὲ πόλεμο ἢ σὲ μάχη, ἀνάλογα πρὸς τὸν χρόνο πού ἔχει στὴ διάθεσή του ὁ ἑκάστοτε διαμετακομιστὴς ἢ ταχυδρόμος τῶν ἐπιστολῶν. Ὡς παράδειγμα ἀναφέρω τὴν ἐπιστολὴ 112 τοῦ Ἱερωνύμου πρὸς τὸν Αὐγουστίνου. Γράφηκε τὸ 404 καὶ ἀποτελεῖ ἀπάντηση σὲ τρεῖς ἐπιστολὲς τοῦ Αὐγουστίνου. Τὴν πρώτη τὴν ἔγραψε τὸ 394/95, τὴ δεύτερη τέλη τοῦ 398 – ἀρχὲς τοῦ 399 καὶ τὴν τρίτη τέλη τοῦ 403. Τὶς τρεῖς αὐτὲς ἐπιστολὲς δηλαδὴ ὁ Αὐγουστίνος τὶς ἔγραψε σὲ χρονικὸ διάστημα 10 περίπου χρόνων (394-403), ὁ δὲ Ἱερώνυμος ἔπρεπε νὰ ἀπαντήσει μέσα σὲ λίγες μέρες, γιὰτὶ ἐπειγόταν νὰ ἀναχωρήσει ὁ διάκονος Κυπριανός, ὁ ὁποῖος θὰ μετέφερε τὴν ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Ἱερωνύμου στὸν Αὐγουστίνου. Ἡ βιασύνῃ αὐτῇ, ὅπως γράφει ὁ Ἱερώνυμος, τὸν ἀναγκάζει νὰ φλυαρήσει καὶ νὰ ἀπαντήσει βιαστικά, ὄχι μὲ τὴν ὠριμότητα ἑνὸς πού συγγράφει, ἀλλὰ μὲ τὴν ταχύτητα κάποιου πού ὑπαγορεύει τὸ κείμενό του, μὲ ἀποτέλεσμα ἢ συγκεκριμένη ἐπιστολὴ νὰ μὴ στρέφεται γύρω ἀπὸ τὴ διδασκαλία, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἀνάλογη πρὸς τὶς πιεστικὲς συνθήκες σύνταξίς της. Παραλληλίζει μάλιστα ὁ Ἱερώνυμος τὸ ἄγχος κάτω ἀπὸ τὸ ὁποῖο γράφει τὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Αὐγουστίνου μὲ τὴ

βία πού γεννᾷ ἓνας πόλεμος ἢ μία σφοδρὴ μάχη. Σημειώνει ἐπὶ λέξει ὁ Ἱερώνυμος: «Ἀκόμη καὶ στοὺς πιὸ γενναίους στρατιῶτες προκαλοῦν σύγχυση οἱ αἰφνίδιοι πόλεμοι, γιὰτὶ, ἐνίοτε, πρὶν ἀκόμη μπορέσουν νὰ ἀρπάξουν τὰ ὄπλα, ἀναγκάζονται νὰ φύγουν» (σσ. 47-48)².

Στὴν ἴδια ἐπιστολὴ πού ἀναφέραμε πιὸ πάνω, ὁ Ἱερώνυμος τονίζει στὸν Αὐγουστίνου ὅτι ἡ πανοπλία καὶ τῶν δύο ὡς κληρικῶν εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ ὅσα λέγει ὁ Παῦλος στὴν πρὸς Ἐφεσίουs ἐπιστολὴ του 6,13-17· ὅτι δηλαδὴ οἱ Χριστιανοὶ εἶναι πάντοτε σὲ θέσῃ μάχης, φορώντας σὰν ζώνη στὴ μέση τους τὴν ἀλήθεια, σὰν θώρακα τὴ δικαιοσύνη καὶ σὰν ὑποδήματα τὴν ἐτοιμότητα νὰ διακηρύξουν τὸ εὐχάριστο ἄγγελμα τῆς εἰρήνης. Ἐπιπλέον, πρέπει νὰ κρατοῦν τὴν πίστη ὡς ἀσπίδα, πάνω στὴν ὁποία θὰ μπορέσουν νὰ σβῆσουν τὰ φλογισμένα βέλη τοῦ πονηροῦ, ἐνῶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ θὰ εἶναι ἡ μάχαιρα πού μᾶς δίνει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα.

Ἡ ποιότητα τοῦ περιεχομένου τῆς ἀλληλογραφίας τῶν δύο Πατέρων εἶναι εὐθέως ἀνάλογη πρὸς τὴν πνευματικὴ, δηλαδὴ καὶ τὴ θύραθεν κατάρτισή τους, τὸ θεολογικὸ τους βάθος καὶ τὴ μετὰ λόγου Θεοῦ πίστη τους στὸν Χριστὸ καὶ στὴν Ἐκκλησία. Στὴν 112η ἐπιστολὴ τοῦ Ἱερωνύμου πρὸς τὸν

2. Ὁ γνωστὸς μεγάλος ὀρθόδοξος θεολόγος τοῦ περασμένου αἰῶνα καὶ ἄξιος Διευθυντὴς Συντάξεως τῆς *ΘΗΕ* Βασ. Μουστάκης (†1984) διηγεῖτο στὸ Γραφεῖο Συντάξεως τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας τὸ ἀκόλουθο καὶ ἐν πολλοῖς ἀνάλογο, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, περιστατικόν: Ἀμερικανὸς ἐκδότης τοποθέτησε εὐανάγνωστη μεγάλη πινακίδα στὴν κεντρικὴ εἴσοδο τοῦ κτιρίου τοῦ ἐκδοτικοῦ του οἴκου, στὴν ὁποία ἔγραφε: «Παρακαλοῦνται οἱ κύριοι δημοσιογράφοι νὰ μὴ φεύγουν πρὶν ἔλθουν».

Αύγουστίνου, πού γράφηκε τὸ 404, ὅταν ὁ Ἱερώνυμος ἦταν ἡλικίας 57 καὶ ὁ Αὐγουστίνος περίπου 67 ἐτῶν, γράφει ὁ Ἱερώνυμος: «Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι καὶ σύ, Αὐγουστίνε, προσεύχεσαι, ὥστε στή μεταξύ μας ἀντιπαράθεση νὰ ὑπεριοχῆσει ἢ ἀλήθεια. Δὲν ἀναζητεῖς τὴν προσωπική σου δόξα, ἀλλὰ τὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅταν νικήσεις ἐσύ, θὰ νικήσω καὶ ἐγώ. Ὑπερέχεις ἐσύ, ἐπειδὴ δὲν θησαυρίζουν τὰ παιδιὰ γιὰ τοὺς γονεῖς, ἀλλὰ οἱ γονεῖς γιὰ τὰ παιδιὰ» (σ. 49).

Σὲ ἄλλη ἐπιστολή του (101η, γράφηκε τὸ 402), γράφει ὁ Αὐγουστίνος στὸν Ἱερώνυμο: «Τί ὥραϊα θὰ ἦταν, ἂν μπορούσα νὰ ἀπολάσω συζητώντας συχνὰ καὶ μὲ γλυκότητα μαζί σου, μολονότι δὲν συγκατοικοῦμε, ἀλλὰ σίγουρα γειτονεῦομε ἐν Κυρίῳ. Ὡστόσο, ἐπειδὴ αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατό, ζητῶ τουλάχιστον νὰ εἴμαστε μαζί ἐν Χριστῷ, ὅσο μπορούμε, νὰ φροντίσεις δὲ νὰ διατηρηθεῖ αὐτὴ ἡ ἐνότητα, νὰ αὐξηθεῖ καὶ νὰ τελειοποιηθεῖ καὶ νὰ μὴν περιφρονοῦμε τίς ἀπαντητικὲς ἐπιστολές, ἃν καὶ εἶναι σπάνιες» (σ. 84). Καὶ οἱ δύο Πατέρες ἐμφοροῦνται ἀπὸ πνεῦμα αὐτογνωσίας. Σὲ στιγμὴ ἀπόλυτης εἰλικρίνειας στὴν 102η ἐπιστολή του (γραμμὴν τὸ 402) ὁ Ἱερώνυμος σημειώνει: «Δὲν θὰ τολμοῦσα νὰ στραφῶ ἐναντίον κάποιου ἀπὸ τὰ βιβλία τῆς μακαριότητός σου. Μοῦ ἀρκεῖ πού κρινῶ τὰ δικά μου (βιβλία) καὶ δὲν περιφρονῶ τὰ ξένα» (σ. 86).

Ἐπάρχουν, ὡστόσο, καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν δύο συγκεκριμένων Πατέρων οἱ ὑποπτες ἐνέργειες καὶ τὰ «πονηρὰ» παιχνίδια ἀκόμη καὶ στὴν ταχυδρομικὴ ἢ τὴν ἀνταλλαγὴ ἐπιστολῶν μεταξύ τῶν κορυφαίων αὐτῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Στὴν 105η ἐπιστολή του ὁ Ἱερώνυμος γράφει στὸν Αὐγουστίνου: «... δὲν μπορῶ νὰ μὴν ἀπορήσω ἀρκετὰ πῶς ἢ τάδε ἐπιστολή σου,

καθὼς λένε πολλοί, βρίσκεται στὴ Ρώμη καὶ τὴν Ἰταλία καὶ μόνο σὲ μένα, τὸν παραλήπτη της, δὲν ἔφτασε» (σ. 89).

Ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἱερώνυμου πρὸς τὸν ἱερό Αὐγουστίνου, μὲ παράλληλη συνεκτίμηση καὶ ἄλλων στοιχείων τῆς συγκεκριμένης ἀλληλογραφίας τῶν δύο Πατέρων, ἐνδεχομένως δὲ καὶ ἄλλων ἐπιστολῶν ἄλλων Πατέρων, θὰ ἔβλεπα χρήσιμο νὰ ἀναθεθεῖ πρὸς ἐκπόνηση μία ἢ καὶ περισσότερες μεταπτυχιακὲς ἐργασίες (master) ἢ ἀκόμη καὶ διδακτορικὴ διατριβὴ γύρω ἀπὸ τίς σχέσεις χωριστὰ τῶν Πατέρων τῆς Δύσης καὶ χωριστὰ τῶν Πατέρων τῆς Ἀνατολῆς καὶ στὴ συνέχεια θὰ ἦταν δυνατὴ ἢ σύνθεση πού θὰ μπορούσε νὰ ἔχει ὡς προκείμενη τὴν ἄποψη, εἰ δυνατόν, τοῦ ὅλου τῆς ἀγιογραφικῆς καὶ ἐκκλησιαστικοπατερικῆς διδασκαλίας μὲ στόχο τὴν ἐπιθυμητὴ ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἀφορμὴ γιὰ τὴ συγκεκριμένη πρόταση εἶναι μεταξύ πολλῶν ἄλλων παραθεμάτων καὶ τὸ ἀκόλουθο ἀπὸ τὴν 82η ἐπιστολή τοῦ Αὐγουστίνου στὸν Ἱερώνυμο: «Ἐπιθυμῶ, ἐπὶ πλέον, τὴ μετάφρασή σου τῶν Ο΄, γιὰ νὰ μπορέσω νὰ ἀπαλλαγῶ, ὅσο εἶναι δυνατόν, ἀπὸ τίς συνέπειες τῆς καταφανοῦς ἀνικανότητος ἐκείνων οἱ ὅποιοι, εἴτε ἦσαν κατάλληλοι εἴτε ὄχι, ἐπιχείρησαν μία λατινικὴ μετάφραση. Ἔτσι, αὐτοὶ πού νομίζουν ὅτι βλέπω μὲ φθόνου τὰ ὠφέλιμα ἔργα σου, θὰ μπορέσουν τελικὰ, ἐὰν εἶναι δυνατόν, νὰ ἀντιληφθοῦν ὅτι ὁ μόνος λόγος πού ἀντέδρασα στὴ δημόσια ἀνάγνωση τῆς μεταφράσεώς σου ἀπὸ τὰ ἐβραϊκά στὶς ἐκκλησίες μας, ἦταν, μὴ τυχόν, παρουσιάζοντας κάτι πού ἦταν –ὅπως καὶ ἦταν– καινούργιο καὶ ἀντιτασόταν πρὸς τὸ κῆρος τῆς μεταφράσεως τῶν Ο΄, θὰ προκαλούσαμε σύγχυση καὶ μεγάλο σάλου στὸ ποίμνιο τοῦ Χριστοῦ. Τὰ αὐτιά καὶ οἱ καρδιὲς αὐτοῦ

τοῦ ποιμνίου συνήθισαν νὰ ἀκούουν τὴ μετάφραση τῶν Ο΄, στὴν ὁποία ἡ σφραγίδα τῆς ἐγκυρότητας δόθηκε ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀποστόλους» (σ. 139).

Τελειώνοντας, παρακαλῶ νὰ δώσουμε ἰδιαίτερη προσοχὴ στοῦ περιεχόμενο μᾶς ὑποσημείωσης τοῦ π. Εἰρηναίου (σ. 138, σημ. 154): Ἡ γνωστὴ μετάφραση τῆς Ἀγίας Γραφῆς τοῦ ἁγίου Ἱερωνύμου μὲ τὸ ὄνομα Vulgata δὲν εἶχε καταρχὰς τὴν ἔγκριση τοῦ Αὐγουστίνου. Μάλιστα, ὁ Αὐγουστῖνος καταδίκασε ρητῶς στὴν ἀρχὴ τὶς μεγάλες ἀλλαγές ποὺ ἐπέφερε στοῦ κείμενο τῆς Π.Δ. Ἠλεγξε ἐπιπλέον τὸ ἐγγεῖρημα ὡς ἀνωφελές καὶ ἐπικίνδυνο, ἐνῶ ὁ Ἱερώνυμος ἀπάντησε μὲ ὕφος πικρό. Ἡ συγκε-

κριμένη ἀντίθεση τοῦ Αὐγουστίνου καθυστέρησε τὴν ἐπιτυχία τῆς ἀναθεωρημένης ἀπὸ τὸν Ἱερώνυμο λατινικῆς μετάφρασης τῆς Βίβλου. Τελικῶς ὁμοῦς ὁ Αὐγουστῖνος ἀνέγνωσε σχετικὴ ἀπολογία τοῦ Ἱερωνύμου καὶ μετὰ χαρᾶς ὄχι μόνον χρησιμοποίησε ἀλλὰ καὶ ἐν τέλει εἰσήγαγε στὴν ἐπισκοπὴ του τὴν μετάφραση τοῦ Ἱερωνύμου, τοῦ «σεβαστοῦ καὶ ποθητοῦ ἁγίου ἀδελφοῦ καὶ συμπρεσβυτέρου», ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ ὁ Αὐγουστῖνος στὴν 73ῃ ἐπιστολῇ ποὺ ἐγράφη τὸ ἔτος 404, καθὼς καὶ σὲ ἄλλες ἐπιστολές του.

Νικ. Ἐ. Τζιράκης
Ὁμ. Καθηγητῆς
Θεολογικῆς Σχολῆς ΕΚΠΑ